

978
473

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Національна спілка краєзнавців України

*Нові підходи до організації та ефективного
проведення практик в кризових умовах*
матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару

Тернопіль, 2020

new / up
Бібліотека Тернопільського
національного педагогічного
університету ім. В. Гнатюка



882785

348,091, 33-024.22:04
r173

Редакційна колегія

Андрій Кузишин, декан географічного факультету, доцент, канд. геог. наук
(відповідальний редактор)

Іван Каплун, керівник виробничої практики ТНПУ

Ярослав Мариняк, доцент кафедри географії України і туризму, канд. геог. наук

Віктор Мацюк, доцент кафедри фізики, канд. пед. наук

Наталія Даценко, доцент кафедри журналістики, канд. філол. наук

Інна Поплавська, доцент кафедри географії України і туризму, канд. геог. наук
(відповідальний секретар)

*Друкується за рішенням Науково-методичної комісії географічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
протокол № 3 від 30 листопада 2020 р.*

Нові підходи до організації та ефективного проведення практик в кризових умовах: Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль: Вектор, 2020. 60 с.

У збірнику наукових праць включені тексти доповідей викладачів Тернопільського національного педагогічного університету з широкого спектру теоретичних і прикладних питань організації та проведення практик для студентів освітніх програм, підготовка за якими здійснюється в університеті, розкрито зміст та теоретико-методичні підходи до проведення практик.

Для викладачів закладів вищої освіти, науковців, докторантів, аспірантів, студентів, учителів і всіх зацікавлених.

Тексти представлено у авторській редакції мовою оригіналу. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, дат і інших відомостей.

Адреса редакційної колегії:

Географічний факультет

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

вул. М. Кривоноса, 2

м. Тернопіль, 46027

Тел.: +38 035 436154

e-mail: cesk.tnpu@gmail.com

ПІДХОДИ ДО ПРАКТИЧНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ НЕКОНТАКТНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ПРИКЛАДНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

*Кузишин А.В.,
декан географічного факультету*

Пандемія COVID-19 зумовила і продовжує викликати безліч соціальних змін і трансформацій. Обговорюючи їх, перш за все мають на увазі негативні економічні наслідки, проблеми системи охорони здоров'я і медицини, проблеми психологічного характеру, які породжуються різким обмеженням соціальних контактів. Ті зміни, які відбуваються в суспільстві ми повинні сприймати як «нову реальність» – середовище, яке змінилося та адаптувалося до змін, викликаних світовою епідемією.

Світ є нестабільним, але в цьому є потреба швидкої зміни та адаптації або пристосування до оточуючих вимог й умов.

Меншою мірою, але достатньо помітно обговорюються питання освіти, передусім під кутом її переходу у дистанційний формат і виникаючих у зв'язку із цим проблем у студентів та викладачів закладів вищої освіти. «Нова реальність» вимагає суттєвих змін в ставленні до освітнього процесу всіх його учасників. Робота стала дистанційною і електронна комунікація потягнула за собою злиття роботи, особистого простору та побуту в єдине ціле. Контакт через екран став нормою, але він вимагає певної підготовки. В частому випадку це породжує відчуття неймовірного зростання навантаження, катастрофічного браку часу і як результат – емоційна роздратованість та дискомфорт. Ці компоненти негативно відгукнулися на оточуючому світі та породжують нові загрози.

Слід підтримати думкою В. Бакірова та М. Агаркова, що вища освіта у сучасному суспільстві є не менш важливою соціальною інституцією, ніж економіка [1]. Система вищої освіти забезпечує підготовку необхідних фахівців, наукові і технологічні розробки й інновації, покликана допомагати економіці виходити із кризи та адаптуватися до нових умов. Її відмінною рисою є менша гнучкість, запрограмованість на довгострокові цикли освітньо-наукового процесу, залежність від зовнішнього фінансування ця здатність є обмеженою і за певних критичних умов може не спрацювати.

Багато експертів освітнього середовища вважають, що пандемія може бути поштовхом для розвитку освіти. Однозначно, що в традиційному, звичному форматі вона вже не буде існувати. Онлайнві курси стали серйозним заміником або конкурентом в наданні освітніх послуг зацікавленим. За даними газети «Дзеркало тижня» тільки в 2020 році на таких міжнародних освітніх

платформах, як Coursera, edX і FutureLearn зареєструвалося майже 32 мільйони нових користувачів, що у понад два рази більше, ніж 2019-го.

Загалом слід наголосити, що електронні мережі були готові до зростання своєї ролі як базового комунікатора в умовах неконтактного освітнього середовища. «Нинішня мережева технологія ... насправді працює на громадян», – пишуть Джаремі Коен та Ерік Шмідт із Google. «Ще ніколи досі стільки людей не були пов'язані активною мережею постійно» зазначають вони [6]. Їх думку продовжує Юваль Гарарі у своїй праці «Homo Deus» («Людина Божественна») підкреслюючи, що доба масштабних «мереж масової співпраці», яка спирається на писемну мову, гроші, культуру та ідеологію, поступається новій добі комп'ютерних мереж на основі кремнію, що спирається на алгоритм. Від'єднання від мережі (в нашому випадку – від постійного комунікативного освітнього процесу) означатиме смерть для якоїсь конкретної особи, адже мережа цілодобово підтримує наш емоційний, фізичний, ментальний та інтелектуальний стан [5]. Мережі Н. Фергюсон оцінює як «структури, формувати які людині властиво за її природою: починаючи від знань і різноманітних форм репрезентації, які ми використовуємо, щоб доносити ці знання до інших людей ...» [3, с. 45]. Хоча мережевий вплив відчувається в усіх видах суспільної діяльності, але для освітнього середовища його значення є виключним.

Важливим елементом університетського життя є практична підготовка, яка тісно пов'язана з дослідницькою компонентою. Сьогодні активно впроваджується віртуальна форма науково-дослідного співробітництва та здійснюється пошук нових форм взаємодії в умовах цифрового середовища для збереження постійної комунікації, вирішення спільних завдань і проблем, пошуку оптимальних рішень для всіх сторін [1].

Від початку коронакризи професорсько-викладацький склад вже призвичаївся до дистанційної форми навчання і страхи березня-2020 року про відсутність готовності до такої форми спілкування себе не виправдали. Онлайн-навчання дало змогу зрозуміти, що стандартний підхід, коли викладач або спікер начитує матеріал, а студенти його слухають, уже не працює. Адміністративні методи ще забезпечують віртуальну присутність студентів на онлайн-лекції. Проте їхню активність, залученість, зацікавленість і здатність сприймати нову інформацію викладач контролювати вже не здатен. Аби не перетворювати навчальний процес на імітацію, необхідно знаходити, а інколи навіть винаходити, і впроваджувати нові підходи до викладання матеріалу [2]. Це можуть бути заняття у форматі бізнес-ігор, групові дискусії та обговорення матеріалу, проведення опитувань під час лекції, залучення гостей спікерів з індустрії, активне використання контенту з YouTube, live demo для наочної демонстрації практики тощо.

Повноцінне віддалене навчання неможливе без спеціальних інструментів для нього. Таких як Moodle, Google Classroom, Zoom, Google Suite/Docs, інші

платформи для веб-конференцій, створення тестів і завдань, сервіси для ведення блогів тощо. В ідеалі, в кожного закладу освіти має бути доступ до LMS (Learning Management System). Це системи, які дозволяють студентів та викладачу спілкуватися, виконувати і перевіряти завдання, контролювати відвідуваність, організувати семестровий контроль і атестацію, тощо.

«Нова реальність» обумовила формування потреби навчатися. Причому, це стосується всіх – викладачі акцентують увагу на технічному та методичному самовдосконаленні, студенти навчаються дистанційно формувати певні компетентності.

Для особистості, яка працює в мережевому середовищі (а ми всі є складовою якоїсь мережі) важливим є рівномірний та збалансований розподіл свого ресурсу – широке поняття, що може охоплювати енергійність, цілеспрямованість, високу мотивацію до роботи, відмінне самопочуття та навіть нормальне коливання настрою. На протипагу позитивним проявам власного ресурсу може бути представлено багато негативних, що відіграють дестабілізуючу функцію – втома від контактів, підвищена роздратованість, агресія, апатія, знижується бажання працювати і контактувати.

Проблема онлайн-навчання полягає ще й у тому, що студентам важче отримувати інформацію у відеоконференціях. Концентрація уваги знижена, а відсутність взаємодії ускладнює сприйняття контенту. Вигорання відчувають як ті, хто проводить онлайн-лекції, так і ті, хто слухає їх. Колись під час аудиторних занять лектор мав монополію на увагу аудиторії, й так чи інакше студенти слухали викладача, незалежно від якості контенту, харизми чи ораторських здібностей.

2018 року газета Times опитала 200 лідерів різних університетів, і всі вони вважали, що онлайн-навчання ніколи не зможе замінити очну форму і перебування в реальному університеті.

Для багатьох студентів цінність університетської освіти не лише в отриманні кваліфікації. Майже 60% нещодавно опитаних студентів та випускників відповіли, що університетське життя допомогло їм у соціальному плані, вони стали більш незалежними і впевненими у собі, навчилися працювати в команді і розподіляти свій час.

Одним із найбільш суттєвих негативних наслідків дистанційного навчання під час пандемії слід вважати поглиблення наявних нерівностей між здобувачами вищої освіти. І це не лише українська проблема. Згідно з дослідженням освітніх нерівностей у Європі й фізичного закриття навчальних закладів під час COVID-19, у 40 % студентів є обмежені можливості доступу до освітніх електронних мереж. Загалом студентство з бідних родин має менше доступу до цифрових навчальних ресурсів – наприклад, особистого комп'ютера або ноутбука, високошвидкісного інтернету, а також до комфортного середовища для навчання, зокрема власної кімнати або столу, тихого особистого простору, підтримки батьків. В Україні доступ до інтернету,

особливо у селах і малих містах, є обмеженим, що могло значно вплинути на посилення освітніх нерівностей. Це чітко відстежується і на прикладі студентів Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка.

Перехід на дистанційну освіту під час пандемії може мати довгостроковий вплив на освітні результати, особливо серед вразливих груп населення. Централізований облік відвідування навчання під час карантину не відбувався, а через розмаїття форм і методів дистанційного навчання, способів його організації у різних закладах освіти зібрати точну інформацію про те, яка частка здобувачів вищої освіти випала з освітнього процесу, неможливо.

Також поки складно сказати, як карантин вплинув на навчальні результати.

Викладачі відмічають неможливість індивідуального консультування студентів, збільшення часу на листування зі студентами, оскільки онлайн-курси передбачають більш детальний опис домашнього завдання, ніж зазвичай в аудиторії.

Викладачі вказують на оновлену роль вчителя, що стає наставником-консультантом, який координує процес навчання, постійно вдосконалюючи власні курси та навички [4].

Суттєвого перегляду в таких умовах вимагає постать викладача-лектора. У онлайн-світі ця монополія лектора зникає. пандемія зумовила необхідність застосування найбільшої та найшвидшої трансформації педагогічної діяльності і методики оцінювання, яка коли-небудь спостерігалась у сучасних університетах. Це призвело до збільшення навантаження на науково-педагогічних працівників та вимагало від колег об'єднання власних зусиль, включаючи навчання програмному забезпеченню та спільної практичної діяльності.

Коригування оцінювання в найкоротші терміни спричинило великі труднощі, особливо у сферах із специфічними вимогами до акредитації, а організація іспитів он-лайн стала перевіркою дисциплінованості, чіткості та ретельності. Поєднання роботи вдома та контролю над виконанням домашніх завдань з іншими побутовими обов'язками розмило межі між роботою та домашніми справами і призвело до збільшення тривалості робочих годин та більшого навантаження. Тому потрібна онлайн-трансформація викладача у відеоблогера, подкастера та контент-мейкера для залучення і втримання аудиторії. Слід погодитися з твердженням Є. Сакало, що поняття «лектор» стає застарілим. Сприйняття матеріалу і загалом процес навчання відбуваються набагато ефективніше, коли викладач надає персоналізовану підтримку студентам, використовує зворотний зв'язок та індивідуальне скеровування [2]. Внаслідок змін, пов'язаних з формуванням неконтактного освітнього середовища, викладач трансформується в ментора, який, користаючись усіма наявними та доцільними засобами, і допомагає максимально комфортно та ефективно засвоїти матеріал. І для цього необхідна відповідна підготовка та

постійні затрати часу, волі та коштів – є потреба у вдосконаленні, розвитку та самоосвіті. Навіть поведінка перед камерою має свою роль. В цьому плані варто згадувати про емоційний інтелект – уміння усвідомлювати і керувати своїми емоціями, виражати та контролювати їх, розуміти почуття інших людей (що й відрізняє нас від машин) і співпереживати іншим [2]. В умовах «нової нормальності» корисно і доречно виявляти емпатію, тобто розуміти почуття інших людей.

Онлайнова комунікація вимагає асертивності. Це можливість і вміння кожного з нас знати свої кордони: фізичні, моральні, емоційні; визначати, в якій зоні нам комфортно. Асертивність – це також про вміння обстоювати свою точку зору, не порушуючи кордонів іншої людини, здатність сприймати критику і вміння сказати «ні» або «так». Студентам загалом стало легше спілкуватися з викладачами. Наприклад, раніше студенти дуже рідко могли «турбувати» лекторів в позаробочий час або вихідні. Тепер це стало більш прийнятним. Як до цього ставляться викладачі, багато з яких страються займатися в нелекторний час дослідницькою діяльністю, інше питання. Але для частини студентів віртуальне середовище відкрило нові можливості.

Виклики неконтактного навчання повинні знайти своє застосування в системі фахових компетентностей. Адже сьогодні роботодавці шукають випускників, здатних швидко пристосовуватися до нестабільних умов суспільства, націлених на вирішення проблемних питань, а також тих, хто може вправно оперувати в мережі Інтернет.

Трендом майбутнього повинна стати наукова освіта. У нас цей термін не був дуже поширений, хтось під ним розумів тільки природничо-математичну освіту, інші вважали, що йдеться саме про освіту, яка готує до наукової діяльності. Насправді ж, наукова освіта – це освітній процес, який має сформувати в людини науковий стиль мислення. Завдяки тому, що ви опануєте наукові методи й досвід людства, потім, коли ви щось робите, ви ці методи можете застосовувати. Наприклад, якщо ви хочете ухвалити якусь рішення, ви маєте знати, як шукати дані і як будувати на них своє рішення.

Сьогодні ще більш актуальними є прогнози Європейської комісії щодо обов'язковості наукової освіти в навчанні впродовж життя людини заради відповідального громадянства. Завдяки такому навчанню можна буде уникнути низки глобальних загроз, які сьогодні ще не знайшли достатньої уваги суспільства – екологія, проблеми кліматичних змін, демографія, організація повноцінного відпочинку, проблеми сортування та утилізації сміття, проблеми війни і миру тощо.

Висновки. Безумовно, що пандемія є глобальним проблемним явищем. В освітянському середовищі правильним буде позиціонування її як можливість для розвитку. Завдяки їй студенти та викладачі познайомились на освоїли багато інструментів для електронної комунікації та дистанційного навчання. Ймовірно, що такий варіант отримання освітніх послуг стане обов'язковим або

важливим складником підготовки повноцінного фахівця за відповідним напрямком. Це означає радикальну зміну методик, дидактичних і психологічних моделей викладання, становлення і розвиток цифрової педагогіки. Це грандіозний виклик для вищої освіти, який сьогодні до кінця не усвідомлюється, про що свідчать переможні реляції деяких університетів про успішний перехід на дистанційний і змішаний формати навчання та вирішення всіх пов'язаних із цим проблем. Інше питання, наскільки вмотивовані та підготовлені до такого навчання основні його учасники. Ймовірно слід бути готовими до зменшення «живого» та безпосереднього спілкування. Експерти прогнозують девальвацію університетської системи освіти з акцентуацією на затребуваності короткотермінових спеціалізованих онлайн-курсів. Постковідні часи сформуєть оновлену систему практичної підготовки здобувача вищої освіти. Студенти тренують концентрацію, а викладачі – креативний підхід до освітнього процесу та використання технологій. Ми опановуємо абсолютно нові методи, до яких наближалися б, можливо, ще десятиліття.

Список використаних джерел

1. В. Бакіров, М. Агарков. Як оцінюють майбутнє університетів міжнародні експерти. Дзеркало тижня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/pandemija-mozhe-nazavzhdizminiti-vishchuosvitu.html>
2. Сакало Є. Уроки цифрової освіти. Дзеркало тижня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/uroki-tsifrovoji-osviti.html>
3. Фергюсон Н. Площі та мережі. Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку / пер. З англ. Катерина Діса. К. : Наш формат, 2018. 552 с.
4. Berezhna S., Prokopenko I. Higher Education Institutions in Ukraine during the Coronavirus, or COVID-19, Outbreak: New Challenges vs New Opportunities. Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala. 2020. Vol. 12, Is. 1 Sup. 2. P. 130-135.
5. Harari Y. Homo Deus: A Brief History of Tomorrow. Random House, 2017. 528 p.
6. Schmidt E. and Cohen J. New Digital age : Transforming Nations, Businesses, and Our Lives. New York: Vintage Books, 2014. 352 p.

ГОЛОВНІ ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИК В ТНПУ ІМ. В. ГНАТЮКА В УМОВАХ ОГолоШЕНОГО КАРАНТИНУ

Каплун І.Г.,

керівник виробничої практики

Оголошення карантину внесло серйозні корективи в систему організації навчального процесу у всіх освітніх закладах країни взагалі та у закладах вищої освіти зокрема. З різною ефективністю почався перехід на дистанційну форму навчання з використанням цілої низки платформ та інших засобів, були переглянуті підходи до організації проміжного та підсумкового контролю тощо. Однак, Тернопільський національний педагогічний університет ім.В.Гнатюка був серед тих, хто успішно перейшов на повноцінне дистанційне навчання на апробованій уже платформі Moodle. Особливо важливо в цей період та в таких умовах було вмiло організувати підготовку та проведення практик як невід'ємної складової повноцінної фахової підготовки здобувачів вищої освіти.

Варто наголосити, що як в навчанні так і в питанні організації та проведення практик університет значною мірою був готовий завчасно до подібного роду виклику. Зокрема, в п 1.4 «Положення про організацію практик студентів ТНПУ ім.В.Гнатюка», що затверджене Вченою радою університету (протокол № 2 від 26.09.2017 року) зазначено: «У програмах практик для форс-мажорних ситуацій... повинні бути передбачені альтернативні завдання» [1]. Реагуючи на оголошення карантину, ректором університету був виданий Наказ №131 від 12.03.2019 р., що регламентував внесення змін у графіки практик та підготовку до проведення наступних практик в дистанційному режимі.

Специфіка практичної підготовки полягає в тому, що її організація та результативне проведення в рівній мірі залежить як від закладу вищої освіти так і від бази практики. Очевидно, що оголошення карантину вплинуло на режим роботи не лише навчальних закладів але й інших підприємств, організацій та установ. У цій ситуації терміново були переглянуті умови та формат проведення практик, частину практик було переведено на дистанційну форму. Найменших змін, в цілому, зазнали педагогічні практики. У зв'язку з комбінованим навчанням в школах, студенти мали змогу проходити повноцінну практику в т.ч. і з застосуванням різноманітних платформ для дистанційного навчання.

Онлайн навчання на всіх факультетах здійснюється за допомогою платформ Zoom, Google Meet, Skype, Viber, Telegram та ін. Незважаючи на відповідну підготовленість університету до роботи в незвичних умовах,

карантин виявив ряд проблем які актуальні для української вищої освіти загалом.

Цифрові навички. Завдяки стрясці, яку влаштував коронавірус, усі учасники освітнього процесу були вимушені почати застосовувати сучасні технології незалежно від того, хотілося їм цього чи ні. І цей безпосередній практичний досвід дозволив їм доволі вправно оволодіти цими навичками. Насправді ж технології вже давно стали невід’ємною частиною нашого життя, тож освітяни мають вміти застосовувати цей зручний інструмент, незалежно від того, у якому режимі відбувається навчання.

Методики викладання. Викладання онлайн не буде ефективнішим за офлайн, доки викладачі не почнуть застосовувати ефективні методики викладання – ті, що мають наукове підґрунтя. Це критично важливо для забезпечення високої якості освіти. Викладачі мають підвищувати рівень своєї викладацької майстерності, університети – підтримувати їх у цьому, а студенти – створювати на це попит.

Навантаження і викладачі. У добросовісних викладачів, які під час карантину дійсно намагалися зберегти якість навчального процесу, підготовка до занять онлайн займала набагато більше часу, ніж до того.. А були й такі, які взагалі заледве виходили на зв’язок зі студентами. При цьому ступінь залученості викладачів у дистанційне навчання ніяк не відбивається на їхніх зарплатах. Ця ситуація вкотре актуалізувала питання про справедливий рівень зарплат у закладах вищої освіти. Сьогодні університети прив’язані до тарифної сітки і не можуть встановлювати зарплати залежно від результатів роботи викладачів.

Академічна доброчесність. Академічна доброчесність – ще одна проблема, яку актуалізував коронавірус. Також, деякі викладачі не знають методів оцінювання, які б унеможливили студентські недоброчесні практики. Тому університети мають системно працювати, аби створити дієву систему, яка б допомогла забезпечити академічну доброчесність і сформувати відповідну культуру у студентів.

Автономія ЗВО. Такі кризи, як пандемія, мають і свої переваги, вони все більше і більше будуть розширювати розуміння закладами освіти своєї автономії та допоможуть їм отримувати необхідний практичний досвід. Цей досвід у майбутньому лише сприятиме їх самостійності.

Гендерна рівність. Більшість науково-педагогічних і педагогічних працівників ЗВО України – жінки. Питання гендерної рівності досі гостро стоїть у нашому суспільстві, й університети не є винятком. І карантин тільки вкотре довів важливість уважного ставлення до цього питання.

Серед інших проблем виділяються також:

1. Найбільша проблема – це технічне оснащення. Трапляється, що у студента немає доступу до мережі. У такому випадку робота проводиться індивідуально, за умови завчасного попередження викладачів про проблеми з інтернетом.

2. Організація онлайн занять студентів, оскільки поза університетом у кожного з них особисте життя і не завжди справи молоді співпадають з розкладом дисциплін.

Коронавірус дійсно підняв багато важливих проблем у вищій освіті. Та для того, щоб перетворити проблеми на можливості, університети вже зараз мають пильно моніторити, наскільки ефективно вони реалізують дистанційне навчання (у тому числі отримувати якісний зворотній зв'язок і від викладачів, і від студентів). Вони мають фіксувати й аналізувати як недоліки, так і хороші практики, обмінюватися досвідом з іншими університетами. Зараз дистанційне навчання відбувається через те, що до цього змушують обставини, хоча насправді воно збільшує доступність освіти, а змішане навчання, – поєднання дистанційної і очної форм, – цілком може стати нашим майбутнім. Однак для цього вже сьогодні ми маємо активно попрацювати над засвоєними уроками і забезпечити якість такої освіти.

Враховуючи і готовність університету до забезпечення освітнього процесу і ряд проблем які мають місце при переході на дистанційну форму навчання, важливо визначити найголовніші завдання, що забезпечать ефективну і повноцінну практичну підготовку всіх здобувачів вищої освіти. Для нашого університету головні завдання полягають в забезпеченні проведення як педагогічних практик так і польових та інших видів практик для непедагогічних спеціальностей. Найголовнішими вимогами для цього мають бути:

1. Чітка домовленість керівників практик з базами практик про перелік завдань, які можуть виконувати студенти-практиканти в умовах карантину в т.ч. у дистанційному режимі, що зрештою передбачено названим вище «Положенням».

2. Обов'язкове зазначення цих завдань у програмах практик.

3. Завчасне планування проведення практик.

4. У випадку неможливості виконання завдань на базах практики – передбачити максимально ефективно альтернативне їх проведення.

5. Вчасне підведення підсумків та обговорення на засіданнях кафедр, радах факультетів усіх аспектів проведення практик в умовах карантину.

6. Планування завдань для наступних практик з урахуванням особливостей попередніх.

Дотримання цих вимог керівниками практик дозволить не лише результативно забезпечити ефективне їх проведення а й дасть змогу по іншому підійти до завдань практик, зважаючи на вимоги сьогодення. В такій ситуації

найбільше метаморфоз зазнали польові практики та навчально-виробничі практики на непедагогічних спеціальностях. В таких умовах їх керівники досить часто повністю змінювали концепції практичної підготовки. Зокрема для проведення польових практик часто використовували відеопрезентації, відеоролики, фото-, відеозвіти з попередніх практик, вимушено використовували значно більше, як зазвичай, теоретичного матеріалу.

Проведення практик в умовах оголошеного карантину додав додаткових безпосередніх обов'язків для їх керівників. А саме:

1. Надати практикантам номери телефонів, електронні адреси для співпраці у період карантину.

2. Ознайомитись з індивідуальними планами проходження практики, за необхідності внести корективи.

3. У співпраці зі старостами шкільних груп практикантів виробити алгоритм зв'язку і встановити час індивідуальних та групових консультацій.

4. Надавати студентам консультації в дистанційному (телефонному або онлайн) режимі.

5. Залучати студентів групи до обговорення проведених уроків, заходів тощо.

6. Забезпечити керівництво самостійною роботою у ході практики.

7. Результати проведеної дистанційної роботи зафіксувати на електронних носіях для подальшої звітності та обліку роботи з керівництва практикою.

8. Вчасно перевірити звітну документацію в електронному вигляді.

9. Організувати онлайн-конференції з підготовки та захисту практики.

Проходження педагогічних (і інших видів) практик доповнив список обов'язків і для студентів. Зокрема:

1. Ознайомитись зі шкільною документацією (плани вчителів, класного керівника, план виховної роботи в школі тощо) і в перші дні практики в нових умовах, сформулювати індивідуальний план.

2. Взяти контакти вчителів і класного керівника прикріпленого класу, з'ясувати, на яких платформах (Google Classroom, Google Meet, Google for education, Zoom Video Communications), за допомогою яких месенджерів, у яких групах працювали учні класу з різних предметів під час карантину. З дозволу вчителів і батьків приєднатись до цих груп.

3. Взяти дистанційно консультації у своїх керівників практики.

4. Вчасно готувати конспекти навчальних і виховних заходів, надати їх керівникам для перевірки. За результатами перевірки й повторної консультації виправити недоліки та надіслати керівнику на затвердження.

5. Розробляти власні авторські підбірки відео або текстового контенту, турбуватися про психоемоційний стан учнів і для цього виділяти більше часу на відповіді дітей, спільне обговорення виконаних навчальних завдань – це

задовольнить потреби учнів у спілкуванні, підтвердить їхню самооцінку, стимулюватиме внутрішню навчальну мотивацію, дасть можливість для емоційної розрядки. Щодо виховної роботи; бажане обговорення з учнями етичних соціальних та індивідуальних проблем, викликаних пандемією. Під час таких бесід особливу увагу варто звертати на питання соціальної справедливості, відповідальності, прийняття етичних рішень; а також на значенні міцних родинних стосунків як на основі взаємної підтримки в суспільстві.

6. Працювати над професійною самоосвітою, виконанням індивідуальних завдань.

7. Робити відеозапис залікових уроків і навчально-виховних заходів, що проводяться в дистанційній формі. Здійснення онлайн-занять з учнями варто узгодити письмовим дозволом батьків на зйомку, надісланому в електронному або відсканованому вигляді.

8. Сформувати папку зі звітними матеріалами в електронному вигляді, надати на перевірку керівникам практики. По закінченню карантину вся документація (при потребі) подається у паперовому варіанті та завіряється підписами керівників практики.

9. Старості групи практикантів створити вайбергрупу для обговорення результатів практичної діяльності, долучивши студентів групи і керівників.

10. Взяти участь в онлайн-конференціях із підготовки та захисту практики.

Карантин звісно вніс певні корективи у проходження практики студентами, але не завадив їхній реалізації. Лише змінив форму. Адже потрібно було не просто забезпечити студентам належний рівень практики, а й подбати про їхню безпеку та безпеку їхніх рідних. Викладачі постійно підвищують свою як професійну, так педагогічну і методичну кваліфікацію. Цьому сприяє участь у спеціалізованих вебінарах, семінарах, курсах з технологій дистанційного навчання, що організовуються зокрема й в університеті.

Частина з цих баз практики працювала зі студентами в режимі онлайн, частина погодилась на реальну практику з дотриманням карантинних вимог безпеки, про що студенти також були проінформовані під час проходження інструктажів з техніки безпеки перед початком практики. При оновленні та модернізації програм дуже важливо враховувати думки стейкхолдерів, досвід провідних університетів світу та залучати до освітнього процесу потенціал наукових шкіл університету. Такі реалії нових умов і, очевидно, їх потрібно обов'язково застосовувати при організації та проведенні тих чи інших видів практик в Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка.



Магістрантка географічного факультету під час науково-педагогічної практики

Введення карантину стало серйозним викликом щодо забезпечення неперервності освітнього процесу. Спільні зусилля та злагоджена робота всіх підрозділів університету дозволяють організовувати та ефективно проводити як всі види практик так і навчальний процес взагалі.

Список використаних джерел:

І.Каплун І.Г., Нагачевський І.А., Терещук Г.В. «Положення про організацію та проведення практик студентів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка» Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. 21 с.

ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ІЗ ТЕЛЕВИРОБНИЦТВА ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ БАКАЛАВРІВ ЖУРНАЛІСТИКИ

*Дащенко Н.Л.,
доцент кафедри журналістики,
Драган-Іванець Н.В.,
викладач кафедри журналістики*

Освітня програма для фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в галузі журналістики передбачає індивідуально-особистісну модель підготовки та досягнення комплексної мети – «оволодіння студентами системою професійних теоретичних і практичних знань, умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, розвиток творчих здібностей, що дасть випускникам змогу ефективно виконувати спеціалізовані завдання на місцях працевлаштування» [2].

Галузевий стандарт підготовки бакалаврів [1], структура навчального плану спеціальності, зміст дисциплін професійного спрямування формують вимоги до призначення навчальних практик за спеціалізаціями: газетно-журнальною, телевізійною, радією, в онлайн-медіа та в пресслужбах. Саме виробниче середовище дозволяє апробувати сформовані в університеті навички та уміння, відшліфувати й закріпити їх, виробити власний досвід професійної діяльності, яка засвідчує володіння конкретними компетентностями.

Освітня програма «Журналістика» передбачає формування інтегральної та загальних компетентностей, серед яких особливо вагомими для проходження практики в телеустановах вважаємо здатності: шукати, обробляти й аналізувати інформацію з різних джерел, використовуючи навички володіння інформаційними та комунікаційними технологіями; працювати в команді; адаптуватися до нових ситуацій та діяти в них.

Підготувати студента до діяльності в телеорганізаціях покликані профільні дисципліни, серед яких вагоме місце займає «Журналістський фах: телевиробництво і телережисура». Мета навчальної дисципліни – ознайомити студентів з основами телебачення, творчо-виробничою діяльністю в телемовленні та методикою створення інформаційних програм.

Основними завданнями вивчення дисципліни є: вироблення умінь та навичок аналізу телевізійних інформаційних передач, осмислення критеріїв ефективності роботи журналіста-телевізійника, необхідності дотримання етичних норм, професійних стандартів, вивчення історії та сучасних тенденцій розвитку телебачення, методики створення інформаційної програми, зйомки та монтажу.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні знати: соціальні функції телебачення, основи операторської майстерності, основи телережисури інформаційного мовлення, особливості роботи тележурналіста у творчому колективі, основні тенденції та напрямки діяльності сучасних виробників інформаційної продукції, особливості жанрів телебачення. Студенти повинні вміти: використовувати зібраний матеріал для написання телесюжету, методика створення інформаційної програми, структурувати фактаж для монтажу, працювати зі словом і зображенням.

Цільне місце під час лабораторних занять займає вироблення навичок написання інформаційного телесюжету. Студенти вивчають і практично конструюють усі його складові. Зміст і форми навчання реалізуються через:

- аналіз стендапів у випусках новин на національних та регіональних каналах, визначення їх доцільності на початку, всередині, наприкінці сюжету, тривалості й образу журналіста в кадрі [6, с. 84]; запис власних навчальних стендапів;

- дослідження правил та видів синхрону в репортажі; аналіз тривалості, кількості й доцільності синхронів у сюжетах випуску новин; запис власних навчальних синхронів із героями, експертами та офіційними особами;

- створення власних навчальних інформаційних сюжетів: подієвих, проблемних, тематичних, провокативних;

- аналіз доцільності закадрового тексту, його перенасичення в телесюжеті; запис навчального закадрового тексту до попередньо підготовленого сюжету;

- дослідження мети, якості, обсягу інформації в підводці ведучого; запис власних навчальних підводок до телесюжетів;

- аналіз люфтів (інтершумів), лайфів, екшнів у телевізійних випусках новин; навчальні записи інтершумів і лайфів, обґрунтування їх необхідності в репортажі;

- визначення якісного та неякісного телесюжету (маніпулятивного, джинсового);

- формування власного бачення того, як зробити телесюжет цікавим і професійним;

- конструювання цілісної структури телевізійного інформаційного тексту; врахування особливостей телевізійної верстки новин (тематичної, змістової та жанрової) [7, с. 121], компонування навчального випуску новин.

Особливу увагу зосереджено на ознаках інформаційних, інформаційно-аналітичних, документально-художніх жанрів телебачення, їх еволюції, традиціях і тенденціях дифузії жанрів у сучасному інформаційному телемовленні. Студенти детально вивчають характерні особливості

телевізійних жанрів: відеоповідомлення, телезвіт, телевиступ, телерепортаж, інтерв'ю, коментар, огляд, телезарисовка (телестюд).

У роботі майбутнього тележурналіста важливо розуміти методику створення інформаційної програми, мову та стиль інформаційних телепрограм, взаємозалежність слова та зображення, візуальні та вербальні деталі, образність і документальність, поняття іміджу телепрацівника. Журналіст в інформаційній програмі – це не тільки екранна творчість, але й робота за кадром. Тому зміст занять включає теоретичні та практичні аспекти видів (знімання статичною та рухомою камерами) і правил відеозйомки (перевага широкого плану, використання різноманітних ракурсів і деталей, застосування різновидів планів: широкий, середній, загальний та зображення в кадрі), а також головних прийомів монтажу.

Чільне місце під час занять відводиться особливостям професії тележурналіста у творчому колективі, креативній співпраці журналіста, режисера, оператора, звукорежисера, монтажера, колективному та синергетичному характеру творчості на телебаченні, організації роботи й технічному забезпеченню виробничого відділу та ньюзруму. «Журналіст повинен поєднувати в одній особі різні види діяльності: продюсера, автора, оператора, звукорежисера, редактора, диктора» [6, с. 11].

Під час вивчення навчальної дисципліни «Журналістський фах: телевиробництво і телережисура» студенти проходять усі етапи формування навичок: випереджувальний, на якому отримують знання про професійні дії та їх середовище; аналітичний та синтетичний, коли під час аудиторних занять опановують окремі дії та пробують об'єднати їх у певну послідовність; закріплення, на якому намагаються підпорядкувати діяльність конкретному результату. Проте найкраще закріплення відбувається саме під час практики з телевізійної спеціалізації.

На кафедрі журналістики упорядковано поради для проходження практик [3], а електронні рекомендації розміщено в ресурсах Центру дистанційного навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка [4; 5]. Задля ілюстрування послідовності й ступеневості навчальних практик наведемо формулювання мети, завдань, змісту й вимог до знань, умінь і навичок студентів, які обирають телевізійну спеціалізацію.

Програма навчальної практики з телевізійної спеціалізації (на III курсі)

Мета і завдання практики: ознайомлення з організацією роботи телекомпанії, її структурою та функціональними обов'язками творчих працівників; набуття практичних навичок роботи кореспондента, репортера; закріплення навичок використання журналістської телевізійної техніки і

створення інформаційних (аналітичних) матеріалів на телебаченні; вивчення роботи редакції новин у телекомпанії, процесу їх випуску, набуття навичок літературної роботи телекореспондента; ознайомлення зі специфікою монтажу новинного телевізійного матеріалу.

Зміст практики: вивчення структури редакції та організації роботи відділу новин телекомпанії; ознайомлення з плануванням роботи редакційних служб; набуття навичок роботи кореспондента, репортера; набуття навичок зі збирання інформації та написання текстової частини для новинного повідомлення та самостійних репортажів; робота на виїзді у складі знімальної групи для створення новинного повідомлення.

Вимоги до знань, умінь та навичок:

– ознайомитися з організацією роботи телеорганізації, знати її засновника, власника, джерела фінансування, внутрішні документи, що регламентують діяльність телекомпанії (етичний кодекс, книгу стилю, інструкцію репортерам ЗМІ, основи редакційної політики ЗМІ, фірмові стандарти ЗМІ та ін.);

– оволодіти навичками роботи з електронною інформаційною базою телекомпанії та паперовими джерелами інформації (офіційними документами, листами глядачів, зверненнями громадських організацій тощо); оволодіти методикою підготовки до ефіру дайджестових матеріалів;

– ознайомитися з послідовністю підготовки інформаційної програми до випуску (джерела новин, коло ньюзмейкерів, надходження новинних сюжетів від знімальних груп, складання порядку денного редактором новин та ін.), а також вивчати технологію виробництва телевізійної передачі;

– ознайомитися з сайтами органів державної влади, місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів як джерел офіційної інформації;

– засвоїти методику перевірки в редакціях інформації, отриманої з різноманітних сайтів;

– взяти участь як журналіст у брифінгу, пресконференції, проведенні «круглого столу» тощо; створити на підставі отриманої інформації свій текстовий матеріал;

– брати участь як член знімальної групи у виїздах на місце події, створювати свої текстівки до відзнятих новинних матеріалів;

– підготувати до випуску в етер кілька інформаційних повідомлень, пройшовши весь процес виготовлення матеріалу (отримання завдання, виїзд на місце події, зйомка події, опитування учасників, отримання коментарів від спеціалістів, написання текстівки, виготовлення остаточного матеріалу);

– вивчити структуру і роботу онлайн-каналу, авторських блогів (якщо такі є) журналістів телеканалу;

- брати участь у редакційних нарадах;
- підготувати й оприлюднити не менше шести власних телематеріалів (рекомендовані жанри – інтерв'ю, репортаж (прямий, спеціальний), огляд (аналітичний), коментар).

Вимоги до фахових компетентностей:

- знати засади організації роботи телерадіоорганізації, внутрішні документи, що регламентують її діяльність;
- знати теорію і практику журналістської творчості, організацію роботи редакції теленовин, техніку їх випуску;
- вміти працювати з електронними базами даних, паперовими документами, зверненнями та листами глядачів, готувати до випуску дайджестові матеріали;
- уміти збирати й перевіряти дані для написання інформаційних матеріалів, вміти писати тексти для новинних сюжетів;
- уміти проводити телевізійне інтерв'ю та використовувати його елементи в новинному сюжеті;
- знати особливості роботи на виїзній зйомці на місці події;
- знати можливості телевізійної техніки й уміти з нею працювати;
- уміти складати порядок денний новинного випуску, планувати роботу новинного відділу;
- вміти аналізувати журналістські матеріали.

Програма навчально-виробничої практики з телевізійної спеціалізації (на IV курсі)

Мета і завдання практики: поглиблене вивчення роботи телекомпанії як цілісної структури; закріплення навичок виготовлення журналістських матеріалів інформаційно-аналітичних і документально-художніх жанрів телебачення; участь в організації та проведенні аналітичних телевізійних програм, визначенні стратегії передачі та написанні її сценарію; ознайомлення зі стратегіями залучення глядацької аудиторії.

Зміст практики: поглиблене вивчення структури й організації діяльності телеорганізації, планування роботи редакційних служб та управління ними, взаємин із засновниками; набуття навичок асистента ведучого (режисера); опанування навичок проведення інтерв'ю в студії та інтерв'ю / репортажу з події; відпрацювання технології професійного мовлення журналіста; набуття навичок із літературного редагування текстів телевізійних матеріалів.

Вимоги до знань, умінь та навичок:

- взяти участь у підготовці та проведенні телевізійної аналітичної програми або кількох випусків однієї програми;

- виступити в ролі ведучого (журналіста / асистента редактора), активно працювати над підготовкою програми, написанням сценарію, визначенням кола запрошених осіб та експертів, організацією інтерактивного зв'язку з глядачами;
- вивчити структуру телекомпанії, роботу апаратно-студійного комплексу (АСК), ознайомитися зі специфікою роботи телережисера (режисера прямого ефіру, режисера АСК);
- ознайомитися із засадами планування роботи каналу, особливу увагу звернути на структури, що забезпечують вихід в етер;
- підготувати й оприлюднити не менше шести власних матеріалів, що вийшли в етер (рекомендовані жанри – інтерв'ю, кореспонденція, репортаж, опитування, розслідування).

Вимоги до фахових компетентностей:

- знати теоретичні засади підготовки аналітичних телепрограм і вміти застосовувати їх на практиці;
- вміти особисто написати сценарій аналітичної телепрограми;
- вміти відредагувати й підготувати до випуску в етер спеціальний репортаж до аналітичної телепрограми;
- вміти знімати інформаційні сюжети, які транслюються в етер під час програми й служать змістовими стрижнями інтерв'ю;
- вміти визначати коло запрошених осіб та експертів для телевізійної аналітичної програми.

Загалом матеріали практики мають свідчити про комплекс загальних і фахових компетентностей, що забезпечують низку важливих для журналіста програмних результатів навчання: створювати інформаційний продукт чи проводити інформаційні акції, пояснювати свої виробничі дії на основі знань на задану тему з використанням доступних, а також обов'язкових джерел інформації; планувати свою діяльність і координувати її із завданнями колег з урахуванням цілей, правил і принципів безпечної медіадіяльності; створювати грамотний медіапродукт на задану тему, визначеного жанру, з урахуванням каналу поширення чи платформи оприлюднення; використовувати професійну аргументацію для донесення інформації, ідей, проблем та способів їх вирішення до фахівців і нефахівців у царині журналістики; передбачати реакцію аудиторії на інформаційний продукт тощо [2].

Середовище сучасного телевізійного виробництва стало ще більш динамічним, ніж було. Тому вимагає творчих й адаптивних підходів до створення текстової, візуальної, мультимедійної складових журналістського продукту. Зміст і завдання підготовки студента до праці в телеорганізаціях та програми практик мають на меті сформувати успішного фахівця, що вміє створювати якісний контент, використовуючи достатні комунікаційні

технології та професійні інструменти, працювати в команді, успішно комунікувати з аудиторією.

Список використаних джерел

1. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 06 – Журналістика, спеціальність 061 – Журналістика : видання офіційне. Київ, 2018. 14 с.

2. Освітня програма «Журналістика» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 061 Журналістика галузі знань 06 Журналістика, уведена в дію в ТНПУ. URL: http://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvannia/osvitni_prohramy/bakalavr/fizh/zhurnalistyka_2020.pdf

3. Журналістська практика : методичні матеріали для студентів та керівників практики зі спеціальності «Журналістика» ; 2-е вид., переробл. / упорядник Н. Л. Дашенко. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. 48 с.

4. Навчальна практика (бакалаврат, 3 курс). URL: <https://elr.tnpu.edu.ua/course/view.php?id=1988>

5. Виробнича практика (бакалаврат, 4 курс). URL: <https://elr.tnpu.edu.ua/course/view.php?id=1989>

6. Мой Д., Ордольф М. Телевізійна журналістика: Практична журналістика / за заг. ред. В. Ф. Іванова; пер. з нім. В. Климченка. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 234 с.

7. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика : підручник. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2007. 240 с.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ КРАЇНОЗНАВЧОГО (КРАЄЗНАВЧОГО) ВИВЧЕННЯ РЕЛІГІЇ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Я.О. Мариня
доцент кафедри географії України і туризму

Країн (регіонів) з однаковою релігійною ситуацією не існує. Важливими чинниками такого різноманіття є народні традиції, особливості менталітету, політичного й суспільного ладу. Звичайно, що власне релігія у багатьох країнах є визначальною вище зазначених передумов.

Тлумачення поняття «релігія» також не є одночасним:

- це визначення світоглядне й прийняття світу-віровчення;
- це особлива область духовного життя людей-віра в Бога (богів);
- це комплекс ритуалів, обрядів, традицій-культів;
- це організація й угруповання осіб, що дотримуються тієї або іншої

релігійної традиції, -конфесії, деномінації;

➤ це церкви, у т. ч. споруди, твори мистецтва та скульптури культового призначення, церковний одяг та атрибути, які у своїй сукупності мають велику художню цінність.

Основні аспекти релігії визначають план характеристики релігії як передумови розвитку у будь-якій країні (регіоні).

Релігійний туризм має на меті відвідування релігійних центрів, монастирів, храмів, культових закладів, святих місць історичної, архітектурної, духовної значимості, а також музеїв, виставок цієї ж номенклатури. Релігійний туризм є складовою індустрії туризму в цілому. Паломництво – це подорож, яка наповнена духовним змістом і спрямована до святих місць із метою духовного очищення, спокутування гріхів, пошуку і осмислення свого духовного призначення.

Сутність і структура релігійного туризму, основи віровчення найбільш поширених релігій і духовних шкіл, територіальне поширення релігій схарактеризовані в роботах Т. Божук, В. Кіфяк, С. Кузик, А. Кузисин, О. Любіцевої, Т. Христового та ін.

Релігійний туризм – це поїздки за межі традиційного середовища на строк не більше року для відвідування святих місць і центрів релігій. У ньому прийнято виділяти три напрями: релігійний, пов'язаний з участю в подіях релігійного життя, що здійснюються за допомогою екскурсій; паломницький, тобто подорож з метою відвідування святинь і святих місць; науковий з релігійною метою.

Термін «релігійний туризм» відображає, насамперед, релігійно-пізнавальні аспекти або тільки пізнавальні, а «паломницький туризм» пов'язаний з подорожжю винятково з релігійною метою. Але сучасні прочани користуються різними транспортними засобами, й крім релігійної мети відвідування релігійних місць вони можуть мати й інші цілі.

Таким чином, винятково релігійні мотиви, зокрема в міжнародних подорожах, не існують у чистому вигляді. Класифікація видів туризму охоплює мету або кілька цілей подорожі як основних, так і додаткових, формує єдине сприйняття збірного поняття «релігійно-паломницький туризм».

За геопросторовою ознакою релігійно-паломницький туризм класифікують як локальний, регіональний і світовий. На локальному рівні релігійно-паломницького туризму зазвичай поширені одноденні поїздки, регіональному – короткострокові й світовому – тривалі й довгострокові. В основному, прочани зацікавлені у відвідуванні монастирів, храмів, а також визнаних святих місць (джерела, ріки, печери, гори й ін.) і менше приділяють увагу якості обслуговування на об'єктах розміщення й харчування.

Усі види туризму, які об'єднані поняттям «туристична діяльність», дотичні до творчості в її яскраво вираженому особистісному плані, оскільки в релігійному туризмі, як і в будь-якій модифікації туризму як специфічного феномену, закладена ідея самотворчості, що сприяє самовдосконаленню: духовному, інтелектуальному чи культурному. Саме у такому контексті логічно говорити про морально-психологічні аспекти, передусім, релігійного туризму.

Інформуючи будь-якого туриста стосовно історії становлення і розвитку певної релігійної конфесії, турагент чи екскурсовод повинен «персоніфікувати» матеріал, підкреслюючи внесок тих чи інших діячів у її розбудову.

Водночас, вивчаючи релігійний туризм, в площині якого залишається достатньо багато нез'ясованих питань як у теоретичному, так і практико-методичному аспектах, жодний дослідник, котрий аналізує цей вид туризму, не має права залишатися у просторі авторських фантазій чи уподобань, а повинен визначитися й опертися на якусь узагальнену, прийнятну провідними фахівцями позицію. Поки що ця проблема залишається відкритою. Зрештою, спираючись на окреслені нами засади культурологічного аналізу, ми спробуємо реконструювати релігійний туризм як основу дослідницької проблеми.

Джерелознавча база дослідження проблеми релігійного туризму перебуває у на етапі становлення.

На нашу думку, особливу увагу необхідно, передусім, звернути на три категорії джерел, які, з одного боку, є підґрунтям для дослідження проблеми релігійного туризму, а з другого, – виступають засобом його утвердження як культуротворчого феномену. Ці три категорії джерел, на наш погляд, такі: 1) теоретичні джерела, які складають концептуальні засади; 2) нормативно-правові документи (як українські, так і іноземні); 3) документи євроінтеграційного спрямування.

Розглянемо, насамперед, теоретичні документи, в яких висвітлюються і концептуально окреслюються питання релігійного туризму. Необхідно зазначити, що релігійний туризм поєднує в собі два вагомні терміни: «релігія» і «туризм». Тому, на нашу думку, необхідно розглядати феномен релігійного туризму на перетині історії, релігієзнавства, туризмології. Означений вище підхід підтверджує як міждисциплінарний характер досліджуваної нами проблеми, так і об'єктивність включення «міждисциплінарності» в перелік засадничих принципів культурологічного аналізу.

Враховуючи неоднозначність ставлення науковців до релігійного туризму, вважаємо за доцільне відтворити той обсяг його теоретичного опрацювання, який здатний сам по собі переконати в значущості та актуальності проблеми дослідження.

У встановлені українського досвіду релігійного туризму є такі аспекти: культурологічний, теоретичний, концептуальний, туризмологічний. Ці ракурси осмислення феномену туризму, спроможні обґрунтувати значимість релігійного туризму як однієї із форм подорожування, і довести, що конфесійне паломництво як складова релігійного мандрювання може входити в сферу філософії туризму і здобути певне місце серед проблематики туризмології.

Реконструкція історіографії та належне окреслення джерелознавчої бази вимагають, на наше глибоке переконання, представлення тієї офіційної позиції, яка підтверджує значення, так би мовити, туристичного сектору в логіці сучасного культуротворення:

1. Нормативно-правові документи.
2. Документи з євроінтеграційним вектором.

Серед означених нами в цьому підрозділі чинників, що забезпечують дослідження сутності релігійного туризму, визначальне місце належить методам та феномену понятійно-категоріального забезпечення, що зумовлює об'єктивність дослідницького процесу.

В умовах функціонування і розвитку сучасної української гуманістики наука про туризм – це комплекс фундаментальних наук, до яких відносяться економіка, географія, психологія, політологія, соціологія, історія і право. Отже, як культурологія в цілому формується на засадах міждисциплінарності – специфіку дії цього принципу ми проаналізували у попередньому підрозділі, – так і конкретна проблема – релігійний туризм – може бути повноцінно досліджена лише на перетині вже згадуваних нами наук.

Характеризуючи методологічні засади, слід зазначити, що дослідження здійснювалось за допомогою основ наукового аналізу з використанням принципів об'єктивності, системності, історичного, порівняльного аналізу, причинності, аксіологічного, логіко-семантичного, діяльнісного, порівняльного та прогностичного підходів. Методологічну основу утворили наукові праці, в яких визначаються поняття, підходи та методи, котрі слугують інструментарієм вивчення релігійного туризму як феномена суспільного життя.

Основна проблема роботи досліджувалася за допомогою відомих методів науково-теоретичного пізнання. Це, насамперед, аналіз і синтез, засобами яких вивчалася джерельна база – філософська, релігієзнавча, теологічна література.

Використовуються елементи кількох наукових підходів: системний (світогляд паломників розглядається як складна цілісна система, що в кінцевому результаті складається з простих елементів та обумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами);

- феноменологічний (повсякденне буття людини, її життєдіяльність; цей підхід дає можливість розглядати потік свідомості в аспекті смислоутворюючих конструктів світоглядної системи культури паломників);

- компаративістський (порівняння видів світоглядних орієнтацій людини різних віросповідань в різних соціокультурних системах як принцип досягнення об'єктивного знання);

- соціально-філософський підхід (дає можливість представити паломництво як специфічний соціальний феномен, помітний чинник розвитку та вдосконалення суспільства).

Конкретизацію зазначених підходів в забезпечили такі методи дослідження, як: культурологічний, синергетичний та туризмологічний.

Системний підхід дозволив розглянути конфесійне паломництво як суспільне явище, елементи якого тісно пов'язані між собою і у своїй взаємодії впливають на всі сторони суспільного життя.

Аналіз джерельної бази дослідження виявив, що досі йде пошук методологічної платформи для розуміння конфесіології паломництва, яка б дозволила реінтерпретувати результати розрізаних філософських, а також міждисциплінарних досліджень.

Досліджуючи християнські конфесії в Україні, необхідно зосереджувати увагу на культурологічному підході, який дозволяє доречно й об'єктивно розкривати толерантне ставлення українського соціуму до кожної з них.

Щорічні здійснення паломництва до святих місць свідчать про присутність потужних імпульсів у людей до самовдосконалення та самореалізації у культовій та духовній діяльності. Релігійний туризм формує основи екуменічних та інших загальноцивілізаційних рухів в різних регіонах планети у міжконфесійно-комунікативній діяльності.

Як зазначається в релігієзнавчому словнику, «паломництво (від лат. palma) – відвідання віруючими святих місць. Це явище як традиція існує у християн, мусульман, буддистів, синтоїстів, ламаїстів. Термін походить від звичаю привозити з Єрусалиму – місця паломництва християн – пальмову гілку. Інша назва – пілігримство. У православних називається проща» [11, с. 263].

Релігійний туризм притаманний усім віросповіданням – чи то православ'я, буддизм, католицизм, іудаїзм.

У підручнику «Сучасні різновиди туризму» М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор до релігійного туризму відносять сакральний туризм, паломницький туризм, езотеричний туризм.

Релігійний туризм поділяється на різновиди:

- паломницький туризм – це сукупність поїздок представників різних конфесій з паломницькими цілями;
- езотеричний – метою його є розширення традиційного релігійного світосприйняття, і у відповідності з цією метою ведеться філософський пошук в процесі подорожування;
- релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості – відвідування місць, пов'язаних з історією релігій;
- сакральний – різновид, де турист під час відвідування певних місць створює, відновлює або підкреслює зв'язок з уявним потойбічним світом.

Розгляд феномену релігійного туризму – це унікальний вид пізнавального туризму, позаяк він задовольняє гносеологічну потребу туристів і завжди має певні особливості, які відображені в маршруті, виборі та організації екскурсій і транспортних послуг. Він передбачає відвідування релігійних центрів, культових місць, споруд, комплексів, а також музеїв та виставок. Релігійний туризм має два основних види: паломницький туризм і туризм оглядової, інформаційної орієнтації.

Паломництво – одна з найстаріших форм релігійного туризму. Існує велика кількість місць призначення та об'єктів, які за своєю природою чи історичною цінністю представляють інтерес для вітчизняних та іноземних відвідувачів з усього світу, які беруть участь у паломництві, зосереджуючись на відвідуванні релігійних об'єктів з метою консолідації певної віри та розвитку ідентичності. Ці місця привертають увагу відвідувачів не тільки з релігійних причин, але і з точки зору інтересу до історії, архітектури чи художніх цінностей [4].

Деякі паломники відвідують релігійні пам'ятки архітектурної привабливості, задовольняючи інтерес і до їх історичної цінності [4].

Регулярні паломництва, до яких залучаються тисячі віруючих, безсумнівно, мають економічне значення. Тисячі паломників, крім основної мети паломництва, споживають товари та послуги, включаючи житло. Цей дохід залишається в місці призначення і має значний економічний ефект для країни, де організовано прийом туристів-паломників.

Релігійний туризм менш схильний до економічних коливань на ринку, оскільки віруючі готуються до подорожі завчасно та подорожують незалежно від поточної економічної ситуації [7]. Віруючі, що подорожують завдяки своїй вірі, нерідко здійснюють це, дотримуючись своїх релігійних обов'язків або виконуючи духовну місію.

Основними світовими місцями паломництва є:

– у християн: Вифлеєм, Єрусалим, Назарет, річка Йордан та інші місцевості,

– пов'язані з Ісусом Христом, апостолами, Пресвятою Богородицею;

– у мусульман – відвідування Мекки, Медини і здійснення там запропонованих ритуалів;

– у ламаїстів – відвідання Лхаси (Тибет);

– у індусів – відвідання Ілахабада та Варанасі (Індія);

– у синтоїстів – відвідування Нара (Японія).

Серед причин здійснення паломництва можна виділити, зокрема, такі:

– бажання зцілитися від душевних і фізичних недуг;

– потреба помолитися за рідних і близьких;

– сподівання знайти благодать;

– поклик виконати богоугодну роботу;

– надія відмолити гріхи;

– можливість висловити подяку за блага, послані зверху;

– обов'язок проявити відданість вірі;

– прагнення до подвижництва в ім'я віри;

– віра в нагоду знайти сенс життя.

Для заохочення паломництва склалися численні путівники, ітінерарії (від лат. *itinerarium* – «опис подорожі»), багато з яких, як і описи самих паломництв, стали згодом важливими джерелами історичних даних.

У релігійному туризмі зазвичай виділяють декілька видів паломництва, що класифікуються за різними ознаками:

1) за числом учасників і сімейною приналежністю – індивідуальні, сімейні та групові паломництва;

2) за терміном подорожування – тривалі і короткочасні паломництва;

3) за сезонністю – довільні цілорічні паломництва, або приурочені до певних релігійних свят;

4) за об'єктами відвідин – відвідини конфесійних культових місць (монастирів, храмів), а також природних культових місць (святих гір, озер, печер, джерел);

5) за місцем розташування об'єктів паломництва – внутрішні (в межах державних кордонів) і закордонні паломницькі тури;

6) за ознакою обов'язковості – добровільні і обов'язкові паломницькі тури (наприклад, в ісламі паломництво – хадж, є обов'язковим для кожного правдивого).

Різновид релігійного туризму – езотеричний – використовується обмеженим числом adeptів і носить переважно прикладний характер. Як приклади такої практики можна назвати суфізм всередині ісламу, кабалу всередині іудаїзму, нейдани всередині даосизму, йога всередині індуїзму, чань (езотеричний буддизм, він же дзочен, він же дзен) всередині буддизму, ісихазм усередині православ'я, харизматизм усередині протестанства.

Окрему увагу слід звернути особливостям теологічного терміну, який часто використовується – «конфесія» (від лат. Confessio – визнання, сповідь) – приналежність до будь-якої церкви, релігійної організації, яка має своє віровчення, культову практику та організаційну структуру. Конфесіями іноді називають різновиди віросповідання [7].

У більшості релігій людської цивілізації був звичай мандрування. Він зазвичай полягав у відвіданні місць, пов'язаних з яким-небудь божеством, сакральним явищем, діяльністю духовного вчителя. У цих місцях людина прагнула молитись. Перед відвідинами таких місць проводився обряд підготовки (очищення) в середовищі інших віруючих. Таке паломництво «пошук Бога та зустріч з ним в культовому середовищі».

У сучасній науковій літературі частіше зустрічаємо таке визначення паломництва: «Паломництво – похід віруючих до святих місць (місця паломництва) в надії отримати божественну святість» [10, с. 294].

Відповідно категорії сучасних подорожуючих паломників умовно розподіляються на дві частини: перша, що є не надто численною, охоплює високоосвічених людей, які добре орієнтуються в релігійних аспектах церковно-суспільного життя, чітко уявляють собі мету і значення паломництва; друга категорія паломників – люди, котрі нещодавно звернулися до сфери релігії. Для здійснення паломництва вони користуються найрізноманітнішими джерелами інформації, у тому числі розповідями інших паломників, не завжди компетентних в питаннях стимулів і намірів прихильників релігійного туризму. На мотивацію їх дій значною мірою впливає отримана інформація [1].

Релігійний туризм за своїм змістом розподіляється на два основні різновиди:

- паломницький туризм;
- релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості.

У паломницькому туризмі виділяється суто духовно паломницький туризм.

Серед причин для здійснення паломництва можна виокремити найбільш типові:

- бажання зцілення від душевних і фізичних недуг;
- молитви за рідних і близьких;
- віднайденья благодаті;

- здійснення богоугодної справи;
- відмолення гріхів;
- спосіб висловлення подяки за земні блага;
- прояв відданості вірі;
- задоволення прагнення до подвижництва в ім'я віри;
- осягнення сенсу життя [1].

Християни-паломники, що мають тривалий історичний досвід мандрів і подорожей до святих місць, налаштовують свої душі на благоговійне спілкування зі священним в самому епіцентрі його земної присутності. Зазвичай для людини віруючої така мандрівка постає вагомою. А інколи й визначальною подією в житті, справжньою вершиною життєвого шляху.

Повсякденний світ сучасної людини є досить жорстким, прагматичним, невірніваженим – особистість поставлена в рамки вимогливих буднів, живе за стандартами сьогодення у вихорі актуальних проблем. У цьому значенні паломництво – це порятунок, спасіння задля перемоги духовного над матеріальним.

Паломництво, як і екскурсійна справа, вимагають вдосконалення і упорядкування багатьох урядових служб та законодавчої бази.

Показово, що за останні роки змінилася сама природа паломництва. Замість «ходіння на прощу» до святих місць, як це практикувалося в минулі століття, в наш час літаками доставляють святині (мощі святих, духовні реліквії, чудотворні ікони тощо) в Україну, насамперед в Києво-Печерську лавру. Колишня форма паломництва з метою поклоніння святим реліквіям у віддалених святих місцях (Єрусалимі, Афоні) набуло певного спрощення.

Інший відомий об'єкт паломництва християн – Софія Київська приваблює паломників своєю неповторною святинєю – Богоматір'ю Орантою. Образ Оранти (від лат. *orans* – «той, що молиться») – один із основних типів зображення Божої Матері, який чудовою мозаїкою відтворює образ Богоматері Оранти XI ст., можна і сьогодні побачити у соборі Софії Київської. Майже десять століть це зображення Богородиці залишалося практично непошкодженим. Очевидно, тому і називалася вона «непорушною стіною». Поза і жести рук Оранти були дуже популярними у народному мистецтві аж до XX ст. На жіночих весільних вінцях завжди було зображення Богородиці з піднятими вгору руками.

Ще одним сакральним центром, відомими в Україні, є Свято-Успенська Почаївська Лавра, котра приваблює паломників такою святинєю, як скам'янілий слід Стопи Пресвятої Богородиці. В Успенському Соборі монастиря за невеликою латунною огорожею біля першої колони зберігається слід правої Стопи Пресвятої Богородиці. Під ковчегом на камені виразно видимий слід самої Стопи, з якого б'є джерело. Над Царськими вратами храму, в зіркоподібному сяючому різнокольоровими каменями кіоті міститься чудотворна Почаївська Ікона Богородиці – друга Лаврська святиня.

Місцями паломництва українських католиків є: Зарваницька Божа Матір (с. Зарваниця), костел Святої Трійці (с. Микулинці), костел Святої Варвари Бердичівська Божа Матір (м. Бердичів), костел Успіння Богородиці з

Мадонною Рафаеля (с. Бучач), костел Святого Станіслава (м. Чортків), Петропавлівський кафедральний костел (м. Кам'янець-Подільський), Летичівський монастир ікона Летичівської Божої Матері (м. Летичів), Марійський санктуарій (м. Більшівці), Церква Пресвятої Богородиці Галицька чудотворна ікона Богородиці (с. Крилос).

Релігійне паломництво як складова туризму. Зазвичай під паломництвом розуміють подорож, яка наповнена духовним змістом і спрямована до святих місць з метою духовного очищення, спокутування гріхів, осмислення свого духовного призначення. «До основних мотивів паломництва відносять бажання помолитися й доторкнутися до чудотворних ікони або нетлінних мощей; висповідатися у культовому чи релігійному центрі, або у відомого релігійного діяча; виконати богоугодні діяння; зробити пожертвування на користь храму або релігійної громади; відчутти Божу благодать; отримати зцілення від духовних та тілесних недуг; виконати дану Богові обітницю. Особливості паломництва в християнстві можуть мати відмінності в різних напрямках, сектах і деномінаціях» [10].

Науковці зазвичай вирізняють кілька видів паломництва, котрі класифікуються за такими ознаками: за кількістю та складом учасників і їхньою сімейною приналежністю – індивідуальні, сімейні, групові; за тривалістю прощі (російський православний канон паломництва практикував оптимальний термін – 10 календарних днів); за сезонністю (цілорічні паломництва, а також приурочені до певних релігійних свят); щодо об'єктів відвідування, передусім, конфесійних культових місць (церкви, монастирі, храми), а також природні культові чи сакральні місця (печери, озера, гори); за місцем розташування об'єкта паломництва (внутрішні – у межах державних кордонів) та зарубіжні паломницькі тури; за ознакою обов'язковості (добровільні і обов'язкові паломницькі тури), оскільки в ісламі хадж є обов'язковим для кожного правдивого мусульманина).

Для повноти аналізу наукової та практичної систематизації даних про релігійне паломництво зазначимо, як пояснюють терміни «паломництво», «проща» філософи, мислителі, науковці, письменники. Наприклад, Т. Христов в роботі «Релігійний туризм» розширює межі й сенс релігійного подорожування: «Паломництво може бути обумовленим також прагненням виразити подяку вищим силам за отримані життєві блага, виявити відданість вірі, засвідчити наміри і готовність до подвижництва, набуття сенсу життя» [9, с. 10].

Туристичні фірми почали пропонувати паломницькі маршрути, а при монастирях і храмах відповідно відкривалися паломницькі центри.

Крім того, свою роль відіграло і пом'якшення церквою вимог до пересування віруючих. Відбулися зміни у самому розумінні «прощі»: якщо раніше до святих місць паломники переважно йшли пішки, то зараз можна користуватись будь-якими транспортними засобами: літаками, потягами, автомобілями.

Релігійний туризм відіграє велику роль в системі міжнародного і внутрішнього туризму, оскільки становить значну частину сучасної індустрії туризму, охоплюючи паломництво й пізнавальні тури релігійної спрямованості.

Паломництво, в тій чи іншій формі, здійснюється практично у всіх релігіях. Християнські паломницькі поїздки і тури (на відміну від релігійно-пізнавальних) несуть в собі певний сенс і специфічні функції. Мотиви для здійснення паломництва можуть бути різноманітними (бажання зцілитися від фізичних або духовних недуг, знайти благодать, душевну рівновагу, проявити відданість вірі, стати на послух).

Релігійні тури пізнавальної спрямованості передбачають головним чином відвідування релігійних центрів, музеїв, виставок, участь в релігійних заходах, знайомство з обрядами та ін..

Сучасний соціум стимулює релігійний туризм в інших напрямках, а саме: оздоровче-медичний, освітній (дітей і дорослих), благодійний (в формах безоплатної діяльності – «допомога працею» або у вигляді матеріальних вкладень).

Беручи за основу ці соціально-світоглядні категорії людей, можна доволі імовірно визначити і мету їхніх релігійних мандрів, серед найбільш типових у такому переліку це:

- ритуальне відзначення релігійних свят (участь можуть брати прочани і туристи як глядачі);
- духовне самовдосконалення (ця мотивація в релігійному туризмі властива як паломникам, так і звичайним туристам);
- підвищення власного статусу в релігійній громаді;
- поклоніння святому місцю, храму, мощам, отримання зцілення духовного і фізичного (мета характерна тільки для паломників);
- допитливість, отримання естетичного задоволення від архітектури, живопису, іконопису, церковного співу (для всіх категорій туристів) [10, с. 282].

До туристів, які цікавляться релігією і вивчають церковні обряди (самостійно), необхідно розвивати додатково до релігійного оточення повноцінні туристичні інфраструктури та відповідно облаштувати житлове середовище. Формування такого типу предметно-просторового антуражу повинне враховувати, що все це знаходиться на території об'єкта культурної спадщини (певної пам'ятки християнської архітектури).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бауман З. От паломника к туристу. Социологический журнал. 1995. № 4. С. 133–154.
2. Божук Т.І. Релігійний туризм: термінологічний словник-довідник – Львів: Український бестселер, 2010. 152 с.
3. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: березень 2019).
4. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. Київ: Знання, 2011. 334 с.

5. Кузик С.П. Географія туризму: навч. посібник. Київ, Знання, 2011. 271 с.

6. Кузишин А.В. Геопросторові особливості видового складу релігійного туризму в Тернопільській області. Вісник наукових досліджень. Серія: Туризм. Вип. 1. Тернопіль, 2006. С. 52-56.

7. Любіцева О.О. Географія релігій: навч. посібник / О.О. Любіцева, С.В. Павлов, К.В. Мезенцев. Київ, АртЕк, 1998. 504 с.

8. Орлова О. В. Турист як суб'єкт сприйняття цінностей культури. Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: альм.: зб. наук. пр. Київ, 2008. Вип. 22. С. 214-224.

9. Христов Т. Т. Религиозный туризм: учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по спец. 230500 «Социально-культурный сервис и туризм». Москва: Академия, 2003. 287 с.

10. Ювачев И. П. Паломничество в Палестину к гробу Господню: Очерки путешествия в Константинополь, Малую Азию, Сирию, Палестину, Египет Грецию. Санкт-Петербург: Изд. Александро-Невского о-ва трезвости при Воскресенской церкви «Обществарапространения религиозно-нравственного просвещения в духе Православной церкви», 1904. 367 с.

11. Яроцький П. Л. Філософський аспект паломницького (релігійного) туризму в Україні. Філософія туризму: навч. посіб. Київ: Кондор, 2004. С. 143-150.

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ-ФІЗИКІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ГОТОВНОСТІ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ

*Мацюк В.М.,
доцент кафедри
кафедра фізики та методики її навчання*

Інноваційні процеси у системі освіти вимагають принципових змін у методиці підготовки вчителів-предметників для шкіл нового типу.

Процес професійної підготовки і становлення педагога досліджували такі науковці як В.Бондар, А.Бойко, В.Бутенко, В.Гриньова, Р.Гуревич, А.Коломієць, О.Кондрашова, М. Ничкало, Н.Савченко, О.Лавріненко, В.Шахов, М.Ярмаченко та ін.

Загальнодидактична підготовка вчителя природничих дисциплін стала предметом наукових пошуків А.Алексюка, Ю.Бабанського, В.Гриньової,

О.Дубасенюк, І.Зязюна, А.Коломієць, М.Кузьміної, П.Підкасистого, М.Скаткіна, Г.Щукіної та ін..

Однак поза увагою дослідників залишається проблема готовності випускників вищих навчальних закладів до організації дослідницької роботи з учнями. Формування у студентів-фізиків та у студентів природничих дисциплін навичок організації дослідницької творчої роботи з учнями, науково-пошукової діяльності, слід розглядати як одне із основних завдань підготовки сучасного вчителя-дослідника [2].

Під час проходження педагогічної практики студентами-фізиками було виявлено, що педагогічні університети не в повному обсязі використовують свої потенційні можливості щодо формування вчителя як провідника передової наукової думки та організатора науково-дослідницької роботи у сучасній школі.

Проаналізувавши дані психолого-дидактичних і методологічних досліджень, можна зробити висновок, що важливу роль в організації дослідницької роботи учнів відіграють педагогічні здібності вчителя. В структурно-ієрархічній моделі особистості вчителя педагогічні здібності розглядаються як особлива комбінація особистісних якостей і характеристик майбутніх професіоналів.

Здібності до педагогічної діяльності визначаються перш за все комунікативними і організаторськими якостями. Спеціальні здібності визначаються особливостями предмету. Фізика як навчальний предмет має своєю метою формування в учнів основ наукового світогляду, засвоєння методів наукового пізнання, засвоєння системи фізичних законів і понять.

Професійні здібності вчителя фізики повинні бути пов'язані із особливостями навчання фізики.

На основі аналізу дослідження проблеми здібностей учнів при вивченні фізики [3] можна виділити наступні специфічні здібності вчителя фізики і розділити їх на три групи: когнітивні, експериментальні і пошуково-творчі.

Когнітивні здібності вчителя фізики передбачають:

1. Здатність теоретично думати, орієнтуватися у логіці фізичних процесів і явищ, виявляти причинно-наслідкові зв'язки.
2. Вміння створювати ідеальні моделі.
3. Вміння узагальнювати отримані результати.
4. Здатність робити індуктивні і дедуктивні висновки для пояснення процесів, явищ, фізичних полів, властивостей речовин.
5. Вміння співвідносити абстрактне і конкретне.
6. Здатність швидко і адекватно застосовувати теоретичні знання до розв'язання практичних задач.
7. Вміння виявляти аналогії між явищами і законами.

Експериментальні здібності включають в себе:

1. Здатність визначати послідовність дій та операцій при підготовці і виконанні експериментів.
2. Вміння складати експериментальну установку у відповідності з метою експерименту
3. Здатність пояснювати фізичні явища і властивості тіл, розуміти практичну значимість приладів, механізмів і машин.
4. Здатність спостерігати, знаходити суттєві ознаки фізичних явищ.
5. Здатність здійснювати перехід від відомих фактів до висунення гіпотез, перехід від теоретичних висновків до експериментальної перевірки.

Пошуково-творчі здібності:

1. Здатність до дослідницької діяльності: формулювати проблему, мобілізувати необхідні знання для висунення гіпотези, вміння теоретично і практично підтверджувати гіпотезу, знаходити шляхи вирішення проблеми, можливість створювати оригінальний продукт.
2. Здатність організувати дослідницьку діяльність учнів.

Як видно із вище сказаного, розвиток педагогічних здібностей майбутніх вчителів фізики є одним із головних завдань професійно-педагогічної підготовки у вищих навчальних закладах. Це завдання може бути успішно вирішене в досягненні єдності та гармонії аудиторних занять та часу,

проведеного студентами у загальноосвітніх закладах під час педагогічної практики [1].

Таким чином, готовність студентів педагогічного університету до організації дослідницької роботи із учнями суттєво покращується, якщо професійна підготовка зорієнтована на узагальнену модель, що відображає єдність навчальної та наукової діяльності студентів на змістовно-інформаційному, операційно-діяльнісному та особистісному рівнях. Такий підхід створює передумови для озброєння студентів теоретичними знаннями, початковим досвідом науково обгрунтованої організації дослідницької роботи з учнями.

Список використаних джерел

1. Богословська Є. Роль педагогічної практики у професійній підготовці майбутнього вчителя фізики// Фізико-математична освіта. Науковий журнал. Суми, 2013. №1. С.5-9.
2. Кацова Л.І. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики: автореф. дис. ... канд.пед.наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти/ Л.І. Кацова. Харків: ЖНУ ім.В.Каразіна, 2005. 20с.
3. Крутецкий В.А., Балбасова Е.Г. Педагогические способности, их структура, диагностика, условия формирования и развитие. М.: Прометей, 1991. 112 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ НА ТУРИСТИЧНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМ»

*Поплавська І.В.,
доцент кафедри географії України і туризму*

Проходження студентами виробничої практики на підприємствах туристичної індустрії передбачається навчальними планами підготовки бакалаврів 242 спеціальності «Туризм».

Метою навчальної технологічно-організаційної практики є поглиблення та закріплення знань студентів з організації та технологічного обслуговування в готельно-туристичних комплексах, ознайомлення з сучасним обладнанням, методами та формами здійснення технологічних процесів. На основі таких підходів студенти-практиканти повинні оволодіти технологічними основами готельної, ресторанної та туристичної діяльності, знати базові цикли та операції щодо організації обслуговування туристів, володіти нормативною базою щодо технологічних стандартів послуг та дотриманням їх якісних показників. В ході таких практик формуються основи навичок управління, маркетингової діяльності, вузькогалузевої підготовки. Позитивом варто вважати можливість їх застосування для прийняття самостійних рішень під час конкретних ситуацій. Безумовно, що вони повинні базуватися на аналітичному опрацюванні отриманої інформації, визначенню основних факторів, які зумовлюють стан діяльності підприємства, розкривають основні тенденції його розвитку та можуть формувати ймовірні пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності. Саме у цьому простежується прикладний аспект практик.

Виробнича практика студентів проводиться напередодні державного іспиту з базової освіти і є важливим етапом наскрізної практичної підготовки фахівців з туризму.

Організація та проходження практики залежить від традицій ЗВО, його професійних зв'язків та можливостей організації навчального процесу.

Виробнича практика зорієнтована на стажування студентів у туристичних фірмах з подальшим випробувальним терміном і можливим працевлаштуванням. Під час стажування у туристичній фірмі студенти залучаються до конкретної бізнес-роботи на основі врахування їх професійних інтересів та конкретної спеціалізації. Під час практики здійснюється бізнес-підготовка студентів як конкурентоздатних фахівців, які відповідно до сучасних вимог здатні вирішувати нагальні проблеми туристського бізнесу

Виробнича практика є логічним продовженням навчальних курсів, що розглядають питання організаційної, планово-економічної, маркетингової та управлінської діяльності підприємств туристичної індустрії.

Головною метою виробничої практики є: поглиблення та закріплення студентами теоретичних знань і набуття необхідних практичних навичок і досвіду роботи в галузі управлінської, планово-економічної, маркетингової діяльності, опанування організаційно-технологічними процесами, що відбуваються на туристичних підприємствах; набуття професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретних ситуацій, що виникають на попередньо вказаних підприємствах в сучасних умовах.

Студенти під час проходження виробничої практики повинні навчатися самостійно вирішувати типові задачі, які притаманні видам діяльності, відповідно до посад, на яких може працювати випускник вищого навчального закладу, самостійно навчатися здійснювати пошук потрібної інформації про стан роботи підприємства на ринку товарів та послуг, аналізувати її, виявляти основні фактори, що обумовлюють фактичний стан діяльності підприємства, розкривати основні тенденції його розвитку, пояснювати їх, пропонувати науково обґрунтовані висновки та пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності.

Одним із головних етапів у виробничій практиці є ознайомлення студентів з функціональними обов'язками службових осіб з профілю професійної діяльності, їх функціями, правами та обов'язками у відповідних підприємствах туристичної індустрії: здобуття професійних навичок на посадах, відповідно до фахового спрямування та освітньо-кваліфікаційного рівня, технології виконання основних організаційно-технологічних процесів, які здійснюються на підприємстві певного типу та організаційно-правової форми господарювання.

Навчально-методичне забезпечення і керівництво практикою здійснюється викладачами випускової кафедри.

Розподіл студентів на практику проводиться кафедрою з урахуванням замовлень на підготовку фахівців, їх майбутнього місця роботи після закінчення навчання.

Закріплення студентів за базами практики та призначення керівників від кафедри оформлюється наказом ректора університету.

Надзвичайно важлива функціональна та фахова підготовка наукового керівника практики. Він оцінює стан та відповідність бази практики основним вимогам та готовності для приймання студентів, проводить інструктивні збори студентів, які направляються на практику, надає студентам-практикантам необхідні документи для направлення на базу практики, програму, щоденник, календарний план, індивідуальне завдання, повідомляє студента про систему звітності з практики, прийняту на кафедрі, а саме: порядок подання письмового звіту, стандарти оформлення завдання, перевіряє звіти з практики і здійснює

допуск їх до захисту, бере участь в роботі комісій по захисту звітів з практики, які створюються в даний період на кафедрі, займається підготовкою і поданням завідувачу кафедри письмового звіту про проведення практики студентів із зауваженнями та пропозиціями для розгляду на засідання кафедри.

Після вступу в дію Закону про вищу освіту розширилась роль та повноваження керівників практики від підприємства. Його роль та функції полягають в організації робочого місця і створенні необхідних організаційно-технічних умов для проходження практики, забезпеченні студентів необхідною економічною, статистичною, бухгалтерською та іншою інформацією, документами, нормативними та іншими матеріалами з питань, аналізу і планування господарської діяльності підприємства, здійснення комерційної та організаційно-технологічної діяльності тощо, залученні студентів-практикантів до активної участі в поточній роботі структурного підрозділу - місця практики (комерційного та інших відділів), здійсненні контролю за виконанням як окремих завдань, так і програми практики в цілому. Наприкінці проведення практики її керівник повинен перевірити письмовий звіт студента, підготувати відгук щодо підсумків проходження практики студентом.

В процесі проходження практики свої обов'язки мають також і студенти. До початку практики вони одержують у керівника практики всі необхідні документи і консультативну інформацію щодо їхнього оформлення. Їх обов'язком є своєчасно прибути на об'єкт практики і забезпечити роботу на місці відповідно до отриманих завдань, регулярно відвідувати консультації на кафедрі, у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики і вказівками її керівників, нести відповідальність за виконану роботу, вчасно скласти звіт з практики, захистити звіт з практики у встановлений термін, при порушенні студентами-практикантами трудової дисципліни, правил внутрішнього розпорядку, техніки безпеки та інших норм, на них за наказом керівника підприємства може бути накладено стягнення, про що повідомляється декану факультету та на кафедрі.

Виробнича практика студентів ЗВО проводиться на підприємствах туристичної індустрії, в навчально-виробничих підприємствах незалежно від форм власності, типів господарської діяльності, організаційно-правового статусу, які є юридичними особами і функціонують на ринку не менше двох років. На підприємствах, обраних об'єктами практики повинні застосовуватися передові форми та методи управління і організації планово-економічної роботи, маркетингової діяльності, а також впроваджуватися прогресивні технології виробництва, організації праці та управління; працювати висококваліфіковані фахівці, які здатні створити відповідні умови студентам у здобутті професійних навичок.

Студенти можуть самостійно (з дозволу випускової кафедри) підбирати для себе місце проходження практики і пропонувати його для використання тільки при наявності належним чином оформленого паспорту підприємства.

Робочою програмою практики передбачено виконання комплексу типових завдань з організаційної, планово-економічної, маркетингової та управлінської діяльності підприємства, які повинен вміти виконувати бакалавр з туризму напрямку підготовки 242 «Туризм».

Перед початком практики студент знайомиться з керівником практики від підприємства, правилами внутрішнього розпорядку і своїм графіком виходу на роботу. Для нього проводиться інструктаж з протипожежної безпеки і техніки безпеки. На період проходження практики студентом відділ кадрів підприємства створює наказ, в якому закріплюється керівник від бази практики.

В ході практики студент повинен вивчити процес організації туристичних подорожей фірмою. Для цього необхідно охарактеризувати програми перебування туристів та вивчити особливості обслуговування різних категорій та типів клієнтів: іноземних туристів, що подорожують по Україні, вітчизняних туристів, що подорожують за межі України, та вітчизняних туристів, що подорожують по Україні, ознайомитися з особливостями обслуговування дитячих груп, забезпечення сімейного відпочинку, збірних груп, поїздок зі спортивно-оздоровчою метою, на лікування, екскурсійно-пізнавальною та рекреаційною метою та ін., ознайомитися з особливостями створення програм перебування для різних категорій споживачів у відповідності до контингенту, мети подорожі, виду ринку (міжнародного: закордонного та іноземного; внутрішнього туризму) та інших факторів, визначити етапи проектування маршрутів і турів; створення туристичного продукту підприємства (фірми) та процесів обслуговування на кожному з них, проаналізувати ділові контакти із закордонними та вітчизняними, виробниками туристичних послуг, дати характеристику договірних відносин з партнерами по організації туристичних подорожей.

З метою визначення та дослідження процесів, що забезпечують ефективну діяльність туристичного підприємства студенту необхідно визначити інформаційно-довідкове забезпечення створення турпродукту, вивчити комп'ютерне забезпечення прикладними програмами для створення, просування на ринку та реалізації турпродукту підприємства (фірми). Хорошим прикладним результатом практики можуть бути рекомендації щодо впровадження нових інформаційних технологій в роботі туристичного підприємства (фірми), які запропонує студент-практикант.

З метою оволодіння практичних навичок технології організації туристичних подорожей студент повинен вивчити процеси резервування та

бронювання; безпосередньо саму організацію туристичного обслуговування; контроль за дотриманням умов подорожі; умови розрахунків за туристичне обслуговування між клієнтами та турфірмою, між турфірмою та виробниками турпослуг, вести облік та контроль туристичного обслуговування та навести приклади документального оформлення всіх вищезазначених процесів, вивчити роботу туристичного підприємства по наданню основних, додаткових та спеціалізованих туристичних послуг, вивчити роботу туристичного підприємства по наданню транспортних послуг туристам: охарактеризувати види транспорту, що використовуються для організації туристичного обслуговування, умови перевезення, залізничним, авіа-, авто- та морським (річковим) транспортом, вивчити організацію страхування туристів туристичним підприємством (фірмою) та страхування транспортних засобів, дослідити та охарактеризувати роботу туристичної фірми по забезпеченню безпеки туристичних подорожей, вивчити організацію роботи по документальному оформленню груп та індивідуальних туристів на виїзд за кордон та подорожей по Україні, засвоїти вимоги до складання фінансово-організаційного звіту про здійснення туристичної подорожі.

Звіт з виробничої практики – це основний підсумковий документ, що надає можливість проаналізувати й оцінити діяльність практиканта під час практики.

Звіт-щоденник є звітною документацією студента про виконання програми практики. Зміст звіту-щоденника повинен відповідати завданням підготовки і відображати відомості про особисте виконання студентом всіх розділів програми практики та індивідуального завдання, а також набуті вміння і навички.

Зміст звіту повинен відповідати завданням підготовки і відображати відомості про особисте виконання студентом всіх розділів програми практики та індивідуального завдання, а також набуті вміння і навички.

Звіт повинен бути грамотно написаний, естетично оформлений, завірений підписами керівника підприємства та скріплений печаткою і наданий методисту навчального закладу для перевірки та захисту в триденний термін після закінчення практики. На основі перевірки змісту звіту і його рецензування керівником, студенту виставляється оцінка і він допускається до захисту.

Практика є найбільш ефективним засобом професійної підготовки, який дозволяє закріпити теоретичні знання. Роль практик є неоціненною для розвитку навичок організаторської, управлінської діяльності, у прийнятті професійних рішень з урахуванням їх соціально-економічних та психологічних наслідків та застосуванні прогресивного досвіду у майбутній діяльності.

Список використаних джерел

1. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги ХХІ, 2008. 300 с.
2. Кузишин А.В. Практична підготовка як інструмент формування майбутнього фахівця. Практична підготовка ЗВО: стан, виклики, перспективи: Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 4-8.
3. Кузишин А.В. Роль практик для якісної підготовки фахівців туристичної сфери: емоційно-культурологічний та прикладний аспект. Природничо-гуманітарні аспекти вдосконалення практичної підготовки майбутніх фахівців: Матеріали навчально-методичного семінару. Тернопіль – с. Гутисько (Бережанський район)., 2017. Тернопіль: Вектор. С. 4-7.
4. Чорненка Н.В. Організація туристичної індустрії: навч. посіб. Київ: Фліка, 2006. 264 с.

ТРЕНЕРСЬКА ПРАКТИКА У ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

*Шандригось В.І.,
доцент кафедри теорії і методики
олімпійського та професійного спорту*

Вступ. Система підготовки фахівців з фізичної культури і спорту на рівні магістра повинна здійснюватися відповідно до сучасних вимоги державного рівня. Магістратура є другим рівнем вищої освіти, де на перший план виходить технологія: навчання фізкультурно-спортивним видам, спортивного тренування, підготовки спортсменів, засвоєння професійних умінь проведення академічних занять з спортивно-педагогічних дисциплін, тренувальних занять, спортивних змагань, планування і контролю. Причому, важлива роль відводиться професійно-педагогічній практиці студентів. Вона є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу, спрямованого на підготовку висококваліфікованих фахівців. Вище сказане дозволяє забезпечити досягнення мети системи вищої освіти – підготовки фахівців для роботи в галузі фізичної культури і спорту [2, 3].

На сьогодні у вітчизняній науці обмежена кількість досліджень, що пов'язані з вивченням досвіду професійної підготовки магістрів з фізичної культури і спорту. Однак, слід зазначити, що у наукових працях представлені питання щодо структури та змісту окремих навчальних дисциплін [1-4].

Тому, актуальність даного дослідження пов'язана з переглядом системи підготовки даних фахівців відповідно до впровадження в навчальний процес ТНПУ імені В. Гнатюка тренерської практики і розробки відповідного навчально-методичного забезпечення.

Мета дослідження – дослідити науково-методичне підґрунтя запровадження тренерської практики її структуру та зміст.

Методи дослідження: метод системного аналізу; метод аналізу та узагальнення документальних матеріалів; метод первинного вітчизняного досвіду; метод порівняння та абстрагування.

Результати дослідження та їх обговорення. Тренерська практика в ДЮСШ є завершальним етапом професійно-педагогічної підготовки фахівця з фізичної культури в обсязі програми факультету фізичного виховання; вона забезпечує професійну адаптацію випускників до реальних умов педагогічної праці.

Тренерська практика магістрантів спеціальності 017 Фізична культура і спорт є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для отримання освітнього рівня магістра за відповідною спеціальністю і має на меті формування професійних умінь і навичок студентів для цілісного виконання професійних функцій тренера-викладача. Тренерська практика є нормативною складовою підготовки магістрів спеціальності 017 Фізична культура і спорт як майбутніх викладачів вищих навчальних закладів і відноситься до практичного розділу циклу професійної підготовки навчального плану. Проходження практики втілює один з головних принципів навчання – зв'язок теорії і практики, що відображають складну діалектику професійної підготовки магістра – майбутнього викладача вищої школи.

Тренерська практика є одним із завершальних етапів в системі практичної підготовки магістра фізичної культури і спорту. У цей період закінчують формуватися основи професійної діяльності, практичних умінь і навичок, професійних здібностей особистості майбутнього фахівця, ставлення до педагогічної професії, які вже розвивалися під час педагогічної практики, і будуть розвиватися і доповнюватися під час науково-педагогічної практики. Від ступеня успішності роботи на даному етапі залежить професійне становлення магістранта відповідно до майбутньої спеціальності. Програма тренерської практики складена згідно освітньої програми підготовки магістра спеціальності 017 Фізична культура і спорт [5].

Основними завданнями тренерської практики є:

- поглиблення і закріплення теоретичних знань магістрантів;
- розвиток потреби в педагогічній самоосвіті і постійному самовихованні;

- виховання і закріплення інтересу до професії тренера-викладача;
- формування і розвиток професійних умінь і навичок;
- вдосконалення та закріплення основ загально-педагогічних умінь і навичок, набутих в процесі навчання в університеті і під час педагогічної практики в школі;
- вдосконалення професійно-педагогічних умінь і навичок тренера-викладача з обраного виду спорту;
- практична участь студентів в організації та проведенні навчально-тренувальної, виховної, спортивно-масової, навчально-дослідницької та іншої роботи з метою накопичення педагогічного досвіду.

Відповідно до вимог освітньої програми магістранти повинні:

знати:

- медико-біологічні та психологічні основи спортивного тренування;
- форми і методи планування і організації навчально-тренувальної та змагальної роботи;
- методику навчання і тренування в обраному виді спорту;
- перелік і зміст посадових обов'язків;

вміти:

- поповнювати запас теоретичних загальних і спеціальних знань і правильно їх використовувати;
- проектувати цілісний навчально-тренувальний процес на основі аналізу та оцінки досягнутого рівня розвитку, стану здоров'я і рівня тренуваності юних спортсменів;
- організовувати власну діяльність тренера-викладача;
- володіти методикою проведення навчально-тренувального заняття;
- виконувати обов'язки суддів в обраному виді спорту;
- визначати рівень розвитку спеціальних фізичних і психічних якостей спортсменів на різних етапах відбору і тренувального процесу;
- систематизувати матеріали спостережень тренувального процесу;
- контролювати стан спортсменів, вплив на них фізичних навантажень і в залежності від результатів контролю, коригувати їх.

На практику відводиться 180 годин (6 кредитів ECTS), тривалість – 6 тижнів. Програма практики складається із вступу з пояснювальною запискою, містить бази практики і розподіл робочого часу магістранта; порядок організації, керівництво і зміст тренерської практики. Інформаційний обсяг складається з наступних змістовних модулів: організаційна робота; навчально-методична робота; спортивно-масова робота; виховна робота.

Організаційна робота передбачає: участь в організаційно-методичній конференції з тренерської практики; бесіду з керівником ДЮСШ про історію,

традиції, освітні та виховні функції даної установи; бесіду з завучем (методистом) з навчально-спортивної роботи; ознайомлення з програмами видів спорту для ДЮСШ; ознайомлення з нормативними документами щодо діяльності ДЮСШ.

Навчально-методична робота включає складання: індивідуального плану проходження тренерської практики відповідно до етапу навчання; робочого плану та конспектів навчально-тренувальних занять в певній групі підготовки, відповідно до навчальної програми ДЮСШ, на період проходження практики. Під час цього виду діяльності практикант повинен переглянути і провести усний і письмовий педагогічний аналіз навчально-тренувального заняття проведеного партнером по тренерській практиці, а також провести тренувальні заняття в ролі помічника тренера і в ролі тренера в закріплених групах.

Спортивно-масова робота передбачає: розробку та складання положення про змагання, сценарію і програми спортивного свята, що будуть проводитися в ДЮСШ; організацію і проведення змагання серед вихованців ДЮСШ; оформлення звітної документації про проведені змагання або спортивні свята.

Виховна робота вимагає систематично проводити записи в журнали відвідування навчально-тренувальних занять в прикріпленій групі, ознайомитися з планом виховної роботи ДЮСШ, визначити терміни проведення виховних заходів в ДЮСШ протягом навчального року, а також розробити і провести виховний захід для вихованців ДЮСШ з обраної тематики.

Після завершення практики магістранти звітують про виконання її програми. Звітними документами є щоденник практики та письмовий звіт.

Формою підсумкового контролю успішності є диференційований залік. Засоби діагностики успішності навчання містять: домашні самостійні та індивідуальні завдання, оцінки підготовки документів практики, підготовка творчого завдання, тестування знань і умінь магістрантів.

Висновки. Відповідно до сучасних вимог індустрії спорту виникає необхідність в удосконаленні системи підготовки фахівців зі спорту, тому актуальність полягає у впровадженні тренерської практики у навчальний процес ЗВО. Перспектива впровадження тренерської практики обумовлюється необхідністю та систематизацією формування знань та підвищенням вимог до магістра з фізичної культури і спорту. В результаті проходження практики здобуті знання, вміння і навички на рівні з іншими фаховими дисциплінами, дозволять майбутньому фахівцю з фізичної культури і спорту бути більш

освіченим у теоретичному плані та адаптованим до практичної діяльності сучасного суспільства.

Перспективами подальших досліджень є розробка електронного комплексу навчально-методичного забезпечення з тренерської практики, впровадження його в навчальний процес підготовки магістрів, визначення його ефективності щодо формування освіченого фахівця з фізичної культури і спорту.

Список використаних джерел

1. Борисова О.В. Проблемы и пути их решения на примере учебной дисциплины «Профессиональный спорт» / О.В. Борисова, С.Ф. Матвеев // Матер. междунар. науч.-практ. конф. по проблемам физической культуры и спорта государств-участников СНГ. Ч. 2. Минск, 2012. С. 272-275.

2. Основи науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти за ступенями магістра та доктора філософії (спеціальність: 017 Фізична культура і спорт): навчальний посібник. В.М. Костюкевич, О.А. Шинкарук, В.І. Воронова, О.В. Борисова. Київ: КНТ, 2017. 634 с.

3. Савченко В.Г. Професійна діяльність магістрів з олімпійського спорту / В.Г. Савченко, Н.Г. Долбишева. Дніпропетровськ, 2011. 170 с.

4. Шандригось В.І., Шандригось Г.А. Навчальна дисципліна «моделювання і прогнозування в спорті» у підготовці магістрів зі спорту. Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту: зб. наук. праць. Х.: ХДАФК, 2018. С. 118-122.

5. Збірник програм навчальних дисциплін за другим (магістерським) рівнем з спеціальності 017 Фізична культура і спорт / укладачі: Ладика П.І., Шандригось В.І. ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. 115 с.

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ РЕГІОНУ

*Стецько Н.П.
доцент кафедри геоecології та методики
навчання екологічних дисциплін*

Сучасні економічні процеси в країні неможливі без інвестиційних вкладень. В Україні склались певні умови для проведення більш масштабної інвестиційної політики, яка б могла стати локомотивом розвитку національного господарства. У цих складних багатогранних процесах важливе місце належать прямих інвестицій у туристичну сферу, яка є механізмом подальшого розвитку економіки постіндустріального суспільства.

Інвестування — складова розвитку економічних об'єктів, основний спосіб поліпшення матеріальних умов життя суспільства. Організація ефективного інвестування важлива як для інвестора, так і для суспільства в цілому. Добрі результати в роботі кожного конкретного інвестора, підприємства просувають економіку країни вперед і забезпечують зростання рівня життя населення. Опрацювання накопичених у цій сфері теоретичних моделей, практичних прийомів і рекомендацій дає змогу раціональніше використовувати ресурси й досягати кращих результатів у інвестиційній діяльності.

Науково-методичні основи інвестиційного аналізу складають систему методів і показників обчислення ефективності (привабливості) інвестування. Світовий досвід накопичив значну кількість методів і прийомів інвестиційного аналізу, які починають поширюватись і у нас див. табл. 1.

Використання цих методів дає можливість проводити інвестиційний аналіз проєктів, мати певні оціночні показники інвестиційної привабливості для формування напрямів інвестування, окремих програм, проєктів або об'єктів.

У літературних джерелах виділяють три види оцінок ефективності інвестицій: фінансову (комерційну), бюджетну та економічну.

Основні методи інвестиційного аналізу

Групи методів	Їх сутність
Перша	методи оцінки ефективності інвестицій за допомогою співвідношення грошових надходжень (позитивних потоків) з витратами (негативними потоками)
Друга	методи оцінки ефективності інвестицій за бухгалтерською звітністю
Третя	методи оцінки ефективності інвестицій, які ґрунтуються на теорії часової вартості грошей.

Фінансова оцінка передбачає визначення фінансових результатів реалізації проекту для його безпосередніх учасників. Вона базується на очікуваній нормі дохідності, яка влаштовує всіх суб'єктів інвестування. При цьому інші наслідки впровадження проекту не враховуються.

Бюджетна оцінка ефективності віддзеркалює фінансові наслідки для різних рівнів бюджетів, тобто очікувані співвідношення видатків, податків та зборів. Показником бюджетної ефективності впровадження проекту є різниця між податками та видатками певного рівня бюджету, ступінь яких залежить від впровадження конкретного проекту.

Економічна оцінка ефективності проекту для народного господарства в для галузі, групи підприємств, регіону тощо. Від виду оцінки ефективності реалізуються певні методи аналізу [1, с. 48].

Для інвестора домінуючою місією є здобуття максимального прибутку і бажає залучити позичкові кошти за щонайменшу ціну. Кредитори, в свою чергу, як власники або розпорядники капіталу прагнуть продати позичкові кошти якомога дорожче. Тому необхідний ретельний аналіз можливих джерел фінансування вартості.

Оцінка фінансової здійснюваності проекту повинна виконуватися таким чином, щоб усі учасники фінансування одержали вичерпну інформацію про свої частки в загальній сумі майбутнього прибутку від реалізації проекту, а також про можливі втрати внаслідок інвестиційних ризиків.

Головний інструментарій, що застосовується при оцінці проектів, такий:

- фінансові показники здійснюваності проекту;
- показники економічної ефективності;
- аналіз чутливості;
- аналіз беззбитковості;
- оцінка ймовірності;
- економічна оцінка проекту [5].

Таким чином, інвестиції відіграють центральну роль в економічному процесі, вони визначають загальний ріст економіки. У результаті інвестування засобів в економіку збільшуються обсяги виробництва, росте національний прибуток, розвиваються та йдуть в перед в економічній конкуренції галузі та підприємства, що в найбільшому ступені задовольняють попит на ті чи інші товари та послуги.

Державна політика в сфері інвестування туристичної галузі в Україні декларується рядом нормативно-правових актів, серед яких Закони України «Про режим іноземного інвестування», «Про інвестиційну діяльність», «Про податок на додану вартість» та «Про туризм». Проте прийняті та схвалені закони та нормативні акти досі не виконуються.

Отже, інвестиційна політика має свою складову регіональну політику та її пріоритетні напрямки, які потребують державного регулювання. До її складових належать сукупність заходів щодо регулювання інвестиційного процесу та система господарських рішень регіональних органів влади, що визначають обсяг, структуру і напрями вкладення інвестицій як у середині цього регіону, так і за його межами, на довгостроковий період з метою розвитку виробництва, підприємництва, одержання прибутку й інших кінцевих результатів та забезпечення на цій основі стійкого соціально-економічного розвитку території.

Виходячи із системного аналізу оцінка інвестиційної привабливості об'єктів туристичної сфери ґрунтується на єдності і взаємодії таких його напрямів: функціонального, географічного, кваліфікаційного, управлінського,

екологічного, економічного, законодавчого та комерційного.

Зарубіжний досвід дає основні орієнтири регіональної інвестиційної політики. Її цілю спрямування є ситуація у регіоні та розробці програми дій і організаційно-економічного забезпечення її реалізації з врахуванням ресурсного потенціалу і можливостей інвестування, які реально існують. Наступні етапи передбачають створення стартового капіталу та визначення пріоритетності секторів господарського комплексу регіону, де б швидко та успішно розвивались та дали віддачу у вигляді податків у місцеві бюджети, які сприяли подальший соціально-економічний розвиток території.

Розробка концептуальних засад регуляторної політики розвитку туризму розкриває порядок розробки та суть регіональних програм розвитку санаторно-курортного лікування, туризму і відпочинку як ефективного інструменту здійснення регіональної туристичної політики, пропонує шляхи фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки суб'єктів туристичної галузі регіону та висвітлює методику розрахунку інтегрального показника інвестиційної привабливості підприємств рекреаційно-туристичного комплексу.

Отже, проведемо стратегічний аналіз інвестиційної привабливості туристичних об'єктів регіону, використовуючи метод аналіз SWOT див. табл. 2.

Однією з головних умов подолання існуючих негативних тенденцій, які склались у туристичної галузі, має стати активна, виважена та науково обґрунтована регіональна політика розвитку туризму з урахуванням галузевих та регіональних особливостей цієї сфери економіки.

Наявність у регіоні природних факторів, туристичних об'єктів є базою для розвитку туристичної індустрії.

Запропоновано, зокрема, механізми реалізації Програми (умовно виділені за такими напрямками, як: наукові та нормативно-правові; економічні; фінансово-кредитні; рекламно-інформаційні та маркетингові; організаційно-управлінські); виявлені сильні та слабкі сторони регіону.

Регулювання інвестиційних потоків проходить через здійснення регуляторного впливу на процеси розвитку туристичного сектору в умовах

Аналіз SWOT

Сильні сторони	Слабкі сторони
сприятливе географічне розташування, кліматичні умови;	незадовільна якість дорожньої інфраструктури,
умови для розвитку курорту, оздоровлення й туризму (лікувальна база, медичні кадри, наявність санаторіїв, баз відпочинку);	нерозвинута готельна інфраструктура,
авторитет, імідж регіону;	слабкий фінансовий стан громади, низький рівень доходів у громадян.
наявність музеїв, екскурсійних об'єктів;	відсутність грошей на рекламну діяльність;
розвиток мережі сезонної торгівлі (кафе, бари з літніми площадками).	низька заповнюваність санаторіїв, оздоровчих комплексів (функціонуючих цілий рік) в осінньо-зимовий період (20 %);
	сезонність; недостатня кількість спортивних споруджень; митна культура; стан і освітлення доріг.
Можливості	Загрози
можливість розвитку історичного туризму (замки, церкви), тематичного та агротуризму,	відсутність належного державного забезпечення;
розвинена база туристичних послуг і індустрія розваг, які доступні людям з різним рівнем доходів і відповідають світовим стандартам	нестабільна ситуація в економіці, як перешкода залучення інвесторів,
високоякісне обслуговування; великий вибір екскурсійних маршрутів і їхнє здійснення (авто, вело, водні, кінні, піші);	відсутність затверджених на рівні Кабінету Міністрів України проєктів;
сучасно обладнані пляжі, дитячі ігрові площадки, автостоянки; індустрія розваг і відпочинку (дискотеки, атракціони, аквапарки, виставки, концерти, фестивалі);	

Розроблення механізму сучасних підходів до яких входить (пільгове кредитування; цільові державні субсидії та дотації; гарантовані позики; гарантії кредитним установам, комерційним банкам повернення кредитів, наданих

підприємствам туристичної галузі.

Таким чином, усі зазначені форми залучення фінансових ресурсів без винятку можуть бути застосовані при залученні регіональними господарюючими суб'єктами вітчизняного та іноземного капіталу.

Оцінка інвестиційної привабливості передбачає використання синтетичних та аналітичних показників, розрахунок яких здійснюється на основі даних статистичної звітності суб'єктів туристичної галузі за певний період часу і експертних оцінок.

На кожному етапі виконується певний перелік оціночних показників див. табл. 3.

Таблиця 3

Алгоритм оціночних показників туристичної привабливості регіону

Послідовність оцінки	Показники оцінки
Оцінка сучасного стану та прогнозування перспектив розвитку туризму	значення галузі в економіці регіону; стійкість до економічного спаду; соціальне значення; забезпечення підприємств фінансовими ресурсами; ступень державної підтримки розвитку рекреації і туризму.
Оцінка та прогнозування рентабельності туристичного сектору	коефіцієнти рентабельності активів, власного капіталу; наданих послуг; поточних витрат.
Оцінка освоєння ресурсного потенціалу сектора туризму	оцінку природно-ресурсного рекреаційного потенціалу та ступінь його використання; аналіз туристичної інфраструктури; туристичних потоків; оцінку наявності та якісну характеристику об'єктів туристичної інфраструктури.
Оцінка інвестиційних ризиків в туристичній галузі	коефіцієнта варіації середнього показника рентабельності власного капіталу підприємств галузі за окремими роками періоду, який аналізується; коефіцієнта варіації показників рентабельності в розрізі окремих підприємств сфери рекреації і туризму; рівня конкуренції;

Запропонований алгоритм оціночних показників туристичної привабливості регіону, та ранжування, розраховується інтегральний показник рівня інвестиційної привабливості туристичної галузі регіону.

На першому етапі розрахунків визначається рангове значення галузі

туризму за кожним етапом оцінки. У процесі такої оцінки аналітичні показники кожного етапу розглядаються як рівнозначні (за необхідністю можна використовувати диференціацію та враховувати експертну оцінку). Рангове значення туристичної галузі за кожним етапом оцінки визначається як середнє рангове його значення за всіма аналітичними показниками, які входять у даний етап.

На другому етапі розрахунків на основі рангового значення розраховується інтегральний ранговий показник оцінки інвестиційної привабливості.

Таким чином, можна зробити висновки, що при залученні регіональними господарюючими суб'єктами туристичної галузі вітчизняного та іноземного інвестиційного капіталу доцільно використовувати систему пріоритетних потенційних джерел забезпечення інвестиційної політики у галузі.

У ході дослідження різних підходів до формування і реалізації інвестиційної політики визначено, що для побудови моделі реалізації регіональної інвестиційної політики необхідно використовувати системний підхід, у межах якого будуть вирішуватися стратегічні завдання розвитку регіону, а також застосовуватися сучасні ринкові механізми і інструменти залучення іноземних інвестицій в економіку регіону.

Однак найбільш вагомим чинником, який негативно впливає на подальший розвиток туризму, є низький рівень розвитку інфраструктури сфери туризму.

Серед інших чинників слід виділити:

- відсутність цілісної системи державного управління з питань туризму в регіонах;
- низький юридичний рівень нормативно-правової бази туризму та відсутність її гармонізації з нормами міжнародного права;
- недосконалий механізм корегування туристично-рекреаційного капіталу країни в цілому та окремих її регіонів.

Для ліквідації зазначених чинників необхідно провести зміни у таких сферах: матеріальній; транспортній; інформаційній.

Для виправлення регіональної ситуації туристичного сектору, щодо інвестиційної привабливості можна трьома шляхами:

- формування підприємницьких структур туристичної діяльності конкурентоспроможних на світовому ринку;
- пріоритетність першочергових об'єктів, що є найбільш привабливими, та розробка інвестиційних пропозицій відносно них;
- розробка відповідного інформаційного продукту відносно туристичного бізнесу.

Методичні поради щодо управління інвестиційним процесом у конкретному регіоні дослідження передбачає систему сформованих програм, які передбачають такі основні складові:

- аналіз стану інвестиційного ринку;
- формування інвестиційного портфеля;
- коригування і зміна інвестиційного портфеля.

Список використаних джерел

1. Бойко М., Гопкало Л. Засади формування пріоритетних напрямків туристичної політики України. *Регіональна економіка*. 2005. №1. С.222 -223.

2. Важинський Ф. А., Молнар О. С., Гуменюк Ю.П. Суть і класифікація інновацій. *Вісник Львівської комерційної академії*. Серія економічна. Вип. 13. Львів, 2002. С. 152–155.

3. Веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

4. Веб-портал органів виконавчої ради «Законодавство України» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

5. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. Київ: Конрад, 1998. 156 с.

6. Федоренко В.Г. Інвестознавство: Підручник. Київ: МАУП, 2004. 320 с.

ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗИ

*Сергій Задворний,
викладач кафедри географії України і туризму*

Сучасні тенденції розвитку сфери обслуговування та туристичного бізнесу зокрема, висувають нові вимоги щодо якісних характеристик кадрового забезпечення підприємств, установ та організацій, які функціонують у цьому секторі економіки. Тому сьогодні перед закладами вищої освіти стоїть важливе завдання – підготувати для сфери туризму спеціаліста «нової формації». Наразі перевагами таких фахівців на ринку праці виступають наступні здібності і навички: здатність оперативно реагувати та адаптуватися до викликів сьогодення; вміння вибудовувати конструктивні міжособистісні взаємини всередині та зовні туристичного підприємства. У цьому контексті важливу роль відіграє корпоративна культура. Від корпоративної культури прямо або опосередковано залежить рівень менеджменту підприємства і як наслідок – його успішність та прибутковість. Виходячи із цього, у процесі практичної підготовки фахівців для туристичної галузі суттєвий акцент необхідно також робити й на досягненні програмних результатів навчання, які несуть у собі професійні засади корпоративної культури.

У теорії і практиці управління персоналом туристичної організації дефініцію «корпоративна культура» визначають як сукупність норм, цінностей, переконань, які визначають спосіб об'єднання груп та окремих особистостей в організацію для досягнення поставлених перед нею завдань. Це також своєрідний кодекс поведінки, ритуали, зовнішня символіка та інші ціннісні орієнтації. Все це становить основу для норм і форми поведінки, які поділяють і декларують засновники та авторитетні працівники організації. Це ключова ланка, яка формує єдність поглядів і дій всіх інших співробітників [1, с. 155]. У науковій літературі виділяють три рівні корпоративної культури: рівень артефактів, рівень цінностей, рівень пріоритетів.

Поняття «корпоративна культура фахівця сфери туризму» можна сформулювати та відобразити у наступному алгоритмі: особистість → суспільство → професійне середовище → культура поведінки → культура спілкування → культура обслуговування → позитивний імідж → корпоративна культура → успішна репутація підприємства індустрії гостинності [3].

Корпоративна культура туристичного підприємства чи організації виконує цілу низку важливих функцій, а саме: формування іміджу організації; створення мотивації для колективу; підвищення заохочення працівників;

підвищення значущості співробітників; допомога новим працівникам в адаптації та онбордингу; формування норм поведінки, які допомагають ефективно здійснювати управління підприємством; впорядкування роботи структурних підрозділів.

Факторами й елементами, що застосовуються для консолідації корпоративної культури є:

- історія – оповідання про минуле закладає основу для корпоративної культури. Традиції минулого тримають людей на основних цінностях, на яких організація була побудована;

- цінності і переконання – культурна ідентичність формується навколо спільних вірувань, що дійсно важливі;

- ритуали й обряди (традиції) – обряди це те, що співробітники роблять кожен день. Приклади включають зустріч персоналу після роботи в п'ятницю або просто попрощатися з кожним, перш ніж покинути місце роботи;

- корпоративні історії – є прикладом цінності компанії, а також заохочують співробітників до подвигів. Історії дозволяють співробітникам дізнатися про те, що від них очікується;

- героїчні постаті (старійшини, моральні і професійні авторитети) – відносяться до історії, це – співробітники і керівники, чий статус на високому рівні, бо вони втілюють організаційні цінності. Ці герої служать зразком для наслідування, і їх слова і дії виступають сигналом для дії інших членів персоналу [2, с. 190].

Корпоративна культура має дві сторони – зовнішню і внутрішню. Зовнішня сторона – здійснення зв'язку місії туристичного підприємства і соціальної відповідальності за неї, цілей і методів діяльності та бізнес-процесів. Зовнішня сторона корпоративної культури складається з відносин туристичного підприємства з клієнтами, з партнерами по бізнесу, з менеджерами з його креативного розвитку.

Якісний результат корпоративної культури викристалізовується у корпоративному іміджі підприємства. В якості носіїв корпоративного іміджу виступають організаційно-діяльнісні засоби. Імідж потрібен туристичній корпорації для того, щоб люди усвідомлювали і оцінювали її роль у економічному і соціально-політичному житті конкретного регіону. Підприємство має прославлятися не лише своєю продукцією чи послугами, а й своїм «ego», що формується у свідомості оточуючих як суспільний об'єкт [1, с. 147].

Зазначені вище ключові сутнісні виміри корпоративної культури повинні стати вихідною точкою у процесі формування знань здобувачів вищої освіти. Корпоративну культуру у контексті підготовки майбутніх фахівців туристичної

галузі доцільно розглядати крізь організаційно-управлінську призму функціонування підприємства.

Вперше загальні основи корпоративної культури у майбутніх фахівців галузі туризму формуються під час навчання в академічній групі, де кожен із її учасників поряд із персональними цілями теж бере участь у реалізації спільних завдань групи, формуючи її імідж. Також посилюються зазначені аспекти у групі під час участі у навчальних екскурсійних поїздках, у культурно-масових заходах тощо. Наступний етап формування корпоративної культури – проходження практичної підготовки. На першому (бакалаврському) рівні вищої освіти це відбувається в рамках організаційної, технологічної та виробничої практик. Тут здобувачі освітнього ступеня «бакалавр» у якості працівника первинної ланки туристичного підприємства знайомляться із його корпоративними засадами. Студенти, поряд із набуттям навик технологічних і виробничих операцій, вперше відчувають на собі «психологічний клімат» організації, у якій перебувають, її дух, елементи взаємовідносин. На даному етапі відбувається ідентифікація працівника із підприємством, його вектором розвитку. Інший погляд на систему культури корпоративних відносин відбувається на магістерському рівні підготовки, коли магістранти проходять управлінську практику. Під час цього етапу, із позиції середньої і вищої ланки підприємства, здобувачі аналізують систему культури корпоративних відносин. Важливим є розгляд стилю керівництва, його корекція, або пошук оптимальних моделей взаємодії «підлеглий – керівник». Інтегральним етапом формування у здобувачів комплексного бачення і розуміння усіх аспектів корпоративної культури є виконання кваліфікаційних випускових бакалаврських і магістерських робіт на зазначену тематику.

Базові засади розуміння сутності корпоративної культури туристичної організації та її змісту формуються у здобувачів вищої освіти під час теоретичного навчання у процесі освоєння, як правило, обов'язкових навчальних дисциплін циклу професійної підготовки. Водночас, важливим складником підготовки майбутнього фахівця-туризмознавця є проходження практичної підготовки. Проходження практики в рамках освітньо-професійної програми реалізовується в загальному обсязі не менше 10% від загальної кількості кредитів ЄКТС.

Ключові виміри практичної підготовки, як невід'ємного компонента освітніх програм туристичного спрямування закладено у стандарті вищої освіти. Це, насамперед, відображається у спеціальних (фахових, предметних) компетентностях та програмних результатах навчання. Даний нормативний документ є дороговказом при укладанні та перегляді (вдосконаленні) освітніх програм, внутрішнього змістового наповнення освітніх компонентів.

Так, зокрема у Стандарті вищої освіти бакалаврського рівня за спеціальністю 242 Туризм можна виокремити перелік компетентностей, які характеризують набуття професійних навичок корпоративної культури у процесі практичної підготовки, а саме:

- загальні компетентності (навички міжособистісної взаємодії; здатність працювати в команді та автономно);
- фахові компетентності (здатність визначати індивідуальні туристичні потреби, використовувати сучасні технології обслуговування туристів та вести претензійну роботу).

Стосовно програмних результатів навчання то варто відзначити наступні вміння:

- організовувати процес обслуговування споживачів туристичних послуг на основі використання сучасних інформаційних, комунікаційних і сервісних технологій та дотримання стандартів якості і норм безпеки;
- застосовувати навички продуктивного спілкування зі споживачами туристичних послуг;
- проявляти повагу до індивідуального і культурного різноманіття;
- проявляти толерантність до альтернативних принципів та методів виконання професійних завдань;
- аргументовано відстоювати свої погляди у розв'язанні професійних завдань [6].

Стосовно стандарту вищої освіти для спеціальності «Туризм» другого (магістерського) рівня, то слід зазначити, що наразі такий стандарт ще не затверджений. У той же час у переважній більшості провідних освітніх програмах акцент у результатах навчання зроблено на мотивації працівників у досягненні поставленої цілі та налагодженні дієвої комунікації на усіх рівнях функціонування туристичного підприємства.

Зазначені вище компетентності та програмні результати навчання є платформеними під час розробки програм практичної підготовки, визначенні їх мети і завдань.

Практична підготовка є важливою складовою освітнього процесу. Вона впливає на здобувачів у контексті формування їх як висококваліфікованих фахівців. Безперечно, що програма практичної підготовки не може базуватися виключно на вивченні корпоративної культури туристичної організації. Водночас внесення змін у програму практик у частині формування корпоративної культури буде доцільним. Це зокрема позначиться на такому: доповнення мети і завдань практики; вибір оптимальних баз проходження практичної підготовки; розширення змісту завдань; доповнення вимог щодо оформлення та захисту звіту.

Загалом підсумовуючи викладене вище слід відзначити, що якісно вибудована корпоративна культура неможлива без розуміння місії туристичної організації, в якій наведені її базові цілі та завдання. Тому у процесі практичної підготовки фахівців для туристичної галузі важливе значення має формування корпоративної культури.

Список використаних джерел:

1. Варенко В. М. Референтна справа: навчальний посібник. К., 2007. 168 с.
2. Данько Н. І., Хмельова О. А. Застосування моделей корпоративних культур на туристичних підприємствах. Проблеми економіки. 2017. №1. С. 189-194.
3. Плещан Х. В. Корпоративна культура фахівців сфери туризму: стан, проблеми та перспективи розвитку. Ефективна економіка. 2018. №5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2018/76.pdf (дата звернення 10.06.2020).
4. Про вищу освіту: Закон України від 21.06.2020 р. №1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20200621#Text> (дата звернення: 19.06.2020).
5. Про туризм: Закон України від 04.11.2018 р. №324/95-ВР. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> дата звернення: 06.06.2020).
6. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю «Туризм» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/242-turizm-bakalavr.pdf> (дата звернення: 25.05.2020).

ФІДБЕК, ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТА

*Лісова Н.О.,
доцент кафедри геоєкології та методики
навчання екологічних дисциплін*

У сучасній вищій освіті все частіше постає питання про ефективну взаємодію між викладачем та студентом. Саме грамотний фідбек є невід'ємним інструментом для підвищення якості вищої освіти України та кращого досягнення результатів навчання учасниками навчального процесу. Основна мета фідбеку (зворотного зв'язку) – допомогти студентам скорегувати своє мислення та поведінку з метою покращення результатів навчання. Це визначення зворотного зв'язку відрізняє його від інших типів інформації, яка може бути надана студентам, наприклад, підсумкові оцінки або похвала. Зворотній зв'язок – це наслідок навчання та відповідь на результати навчання [6].

Фідбек є найважливішою складовою ідеального навчального циклу (рис.1). Зазвичай зворотний зв'язок надається зовнішнім агентом (наприклад, викладачем або однолітком), але він також може генеруватися самостійно у відповідь на самоконтроль учня. Хоча зворотній зв'язок зазвичай сприймається як інформація, що надається студентам з метою покращення їх роботи, не менш потужна функція зворотного зв'язку полягає у приверненні уваги викладачів до помилок або слабких сторін у їхніх методах навчання, які в подальшому можуть бути вдосконалені [4].

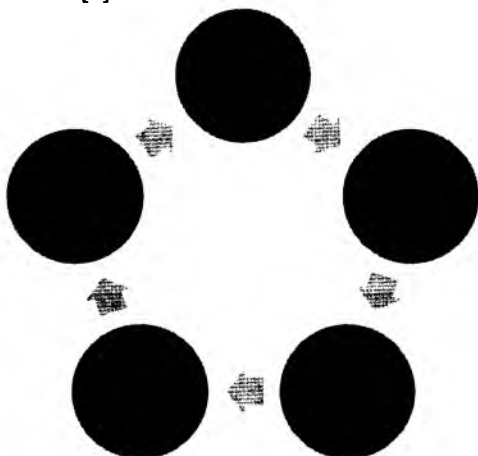


Рис. 1. Місце фідбеку у навчальному циклі
(за Providing Educational Feedback White Paper)

Фідбек широко рекламується як один з найважливіших елементів для сприяння успішному навчанню студентів. Десятиліття досліджень на тему зворотного зв'язку підтримали цю точку зору і виявили, що це один із найефективніших інструментів для підвищення успішності студентів. В обширному метааналізі понад 100 факторів, що впливають на освітні досягнення, Hattie J. та Jaeger R. виявили, що ефект зворотного зв'язку є достатньо великим, щоб помістити його в топ-5 серед усіх досліджуваних впливів у закладах вищої освіти [3].

Фідбек широко розглядається дослідниками як вирішальний інструмент для покращення не лише набуття знань, але і мотивації та задоволення студентів. Крім того, розвиток навичок саморегулятивного навчання залежить від отримання адекватних відгуків під час навчального процесу. Зокрема, зворотній зв'язок може мати великий вплив на цільові орієнтації студентів, а також на їх успіх та зусилля.

Однак, незважаючи на загальний позитивний ефект, зворотний зв'язок характеризується як «палка з двома кінцями», і як було виявлено, негативно впливає на результати навчання приблизно в третині всіх досліджень. Ця мінливість ефектів зворотного зв'язку виключає будь-які прості рекомендації щодо збільшення зворотного зв'язку як способу покращення навчання. Основним напрямком сучасних досліджень зворотного зв'язку є вивчення факторів, що впливають на його ефективність.

Встановлено, що ефективність фідбеку зумовлена багатьма факторами. Нижче наведено чотири фактори, які, як було встановлено, сильно впливають на ефективність зворотного зв'язку, а також подано коротке обговорення деяких основних висновків, пов'язаних із кожним.

Перш за все, слід звертати увагу на особисті уміння та знання студента. Встановлено, що вміння та попередні знання тих, хто навчається, сильно впливають на ефективність втручання із зворотним зв'язком. Початківці, які працюють над простими завданнями, отримують значну користь від негайного зворотного зв'язку, тоді як більш кваліфіковані студенти, часто вирішуючи питання вищого когнітивного рівня, можуть отримати вигоду із затримки зворотного зв'язку, що забезпечує більший час на обробку. Студенти з низьким рівнем успіху знаходять найбільший вигравш із зворотного зв'язку з директивами (тобто, отримуючи повну інформації для прогресу), тоді як дослідження виявили, що високоуспішні студенти часто найкраще підтримуються простою перевіркою відповідей та сприяючою інформацією, такою як підказки [6].

Також було виявлено, що переконання студентів щодо навчального процесу та їх цільових орієнтацій сильно впливають на сприйнятливість та

сприйняття отриманого відгуку. В ідеалі зворотний зв'язок повинен заохочувати уважність до навчання шляхом самостійного посилання на результати діяльності студента, акцентування на природу приросту навчального процесу та підкреслення позитивних взаємозв'язків між зусиллями та досягненнями. І навпаки, зворотний зв'язок, що підкреслює нормативне або порівняльне вимірювання (наприклад, оцінки чи рейтинги), заохочує зосередження уваги на самолюбстві та призводить до зменшення зусиль студентів, зниженні самоефективності та загальних досягнень [1].

Другим важливим фактором є контекст навчання. Ефективний фідбек має включати конкретні кроки для тих, хто навчається, із зазначенням чіткого шляху вперед, а не просто звернення до минулих помилок та результативності. Зворотній зв'язок повинен надавати перспективні пропозиції щодо вдосконалення та використовуватись для інформування про переглянуті цілі, які перевищують поточні здібності студента. Окрім того, для отримання вигоди від зворотного зв'язку потрібні навчальні можливості для застосування отриманих відгуків за допомогою практичних зусиль або розробки завдань, що ґрунтуються на комплексних проектах. Дуже часто зворотній зв'язок надається лише разом із підсумковими оцінками, які позбавляють студентів можливості покращити свої результати [4].

Хороші відгуки зменшують невизначеність студента щодо поточного рівня результативності та бажаної мети. Чіткі та складні академічні цілі в поєднанні з частими зворотними зв'язками є вирішальними факторами для підтримки рівня залученості та зацікавленості студентів, необхідних для досягнення високих результатів. Зворотній зв'язок, що надається в навчальному контексті, що характеризується незрозумілими або тривіальними цілями, швидше за все, може заплутати, неправильно розумітися або просто ігноруватися студентами. Крім того, було виявлено, що позитивна реакція студента на критичний фідбек у вигляді збільшення зусиль та наполегливості залежить від прихильності студента до академічних цілей, що значною мірою визначається їх сприйнятою значимістю, та навчального клімату, який охоплює невдачі та помилки [3, 7].

Наступне на що необхідно звернути увагу, це структура зворотного зв'язку. Фідбек повинен бути розроблений таким чином, щоб уникнути когнітивних перевантажень і бути настільки мінімально складним, наскільки це необхідно для передачі необхідної коригуючої інформації або детальної інформації. Кількість інформації про зворотній зв'язок, яку отримує студент, має бути обмежена і зосереджуватися на кількох важливих сферах вдосконалення, уникаючи більш дотичних або тривіальних виправлень, які можуть відвернути увагу студента. Крім того, зворотний зв'язок повинен бути

чітким і конкретним при передачі критеріїв, за якими видно чи студент досягнув успіху чи ні, щоб уникнути розчарування або заплутування. Оцінювальна інформація без чітких посилань на відповідні критерії успіху, швидше за все, призведе до поганої успішності студентів та не ефективного самоконтролю [5].

Детальний фідбек, який надає інформацію про те, як, коли і чому у відповідь на менші показники, як правило, перевершує коригуючий відгук. Перевірка правильності відповіді або надання студентам можливості обирати відповіді, поки не буде визначено правильне рішення, не забезпечує достатньо інформації для усунення непорозумінь. Буває також так, що позитивні ефекти зворотного зв'язку пом'якшуються, якщо студентам надається можливість переглянути відповіді до подання кінцевих результатів, наприклад, "заглянувши вперед" [6].

Окрім вище зазначених факторів, важливо звертати увагу на рівень зворотного зв'язку. Інформацію яку містить фідбек можна націлити на наступні рівні. Рівень завдання, наприклад, „Так, це правильна відповідь.“ Рівень процесу, наприклад, „Схоже, ви використали неправильну стратегію для другого кроку.“). Рівень регуляції, наприклад, „Що сталося б, якби ви змінили змінну X? Та рівень самого себе, наприклад, " Чудова робота! ". Перші три рівні зворотного зв'язку наближають континуум, який приблизно відповідає природному прогресу студента від початківця до експерта. Зворотній зв'язок на рівні завдань корисний для початківців, які працюють над простими завданнями. Рівні процесу та регуляції надзвичайно цінні для більш кваліфікованих студентів, які працюють над розвитком глибшого розуміння та ширших метакогнітивних навичок, які можуть застосовуватися в різних галузях дослідження [3, 4].

Слід уникати зворотного зв'язку, спрямованого на рівень самого себе, який не передбачає суттєвої інформації, пов'язаної із завданнями. Було встановлено, що надання похвали студентам або більш відчутні винагороди заважають досягненню, внутрішній мотивації та результатам навчання. Встановлено, що навіть включення похвали поряд із суттєвими відгуками, часто як спосіб пом'якшення критичних коментарів, ефективно стирає позитивні наслідки зворотного зв'язку. Фідбек повинен бути пов'язаний із завданням і уникати будь-яких можливих посилань на образ чи самоповагу студента [2].

Важливим висновком є те, що не існує єдиного типу зворотного зв'язку, який підходить для всіх студентів у всіх навчальних ситуаціях. Незважаючи на те, що фідбек може суттєво покращити результати навчання, розроблення

ефективних навчальних відгуків вимагає врахування ряду різних факторів для досягнення бажаних результатів навчання.

Список використаних джерел

1. Ambrose, S., Bridges, M., & DiPietro, M. (2010). *How learning works: Seven research-based principles for smart teaching*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
2. Espasa, A., & Meneses, J. (2009). *Analysing feedback processes in an online teaching and learning environment: an exploratory study*. *Higher Education*, 59, 277–292. doi:10.1007/s10734 - 009 -9247- 4
3. Hattie, J. & Jaeger, R. (1998). *Assessment and classroom learning*. *Assessment in Education*, 5, 111–121. Retrieved from <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0969595980050102>
4. Hattie, J. (2011). *Feedback in schools*. In R. Sutton, M.J. Hornsey, & K.M. Douglas (Eds.), *Feedback: The communication of praise, criticism, and advice*. New York, NY: Peter Lang Publishing.
5. Lipnevich, A. a, & Smith, J. K. (2009). *Effects of differential feedback on students' examination performance*. *Journal of Experimental Psychology. Applied*, 15, 319 –33. doi:10.1037/a00178 41
6. Shute, V. (2007). *Focus on formative feedback*. Review of educational research. Princeton, NJ: Educational Testing Service. <http://rer.sagepub.com/content/78/1/153.shor>
7. Wiliam, D. (2005). *Keeping learning on track: Formative assessment and the regulation of learning*. *Making Mathematics Vital: Proceedings of the Twentieth Biennial Conference of the Australian Association of Mathematics Teachers*. Retrieved from <http://lbf.aamt.edu.au/index.php/layout/set/print/content/download/19063/252036/file/mm-vital.pdf#page=26>

ПІДСУМКИ

П'ять років поспіль в університеті з ініціативи географічного факультету та керівника виробничих практик ТНПУ Каплуна І.Г., за підтримки Національної спілки краєзнавців України, проводяться міжфакультетські навчально-методичні семінари, які об'єднані проблематикою підвищення ролі та значення практик в підготовці сучасного фахівця. Цей захід може слугувати прикладом системного джерела для організації та покращення практичної підготовки студентів університету.

Щорічно змінюється база семінару та розширюється коло зацікавлених факультетів, що підкреслює важливість проведення подібних заходів практичного спрямування. Семінари вже відбувалися в с. Дзвенигород Борщівського району, с. Гутисько, Бережанського району, с. Дубівці Тернопільського району (Тернопільська область), смт Славське (Львівська область) та м. Тернопіль. Це дає можливість розширити кругозір викладачів університету, а також поспілкуватися на актуальні питання приведення практик як складової фахової підготовки.

За роки проведення семінарів постійно видавалися збірники матеріалів, з яким можна познайомитися в бібліотеці університету. Загалом вже опубліковано понад 70 статей. Вони виступають джерелом сучасного бачення на специфіку організації та проведення практик в Тернопільському національному педагогічному університеті.

Сучасні виклики сформували потребу на підготовці чергового семінару на тему «Нові підходи до організації та ефективного проведення практик в кризових умовах», в матеріалах та ході якого була можливість висвітлити новітні підходи та методики якісного використання дистанційного навчання та методичні прийоми щодо підвищення ефективності практичної підготовки.

*З повагою,
Редакційна колегія видання*

ЗМІСТ

Кузишин А.В. ПІДХОДИ ДО ПРАКТИЧНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ НЕКОНТАКТНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ПРИКЛАДНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	3
Каплун І.Г. ГОЛОВНІ ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИК В ТНПУ ІМ. В.ГНАТЮКА В УМОВАХ ОГОЛОШЕНОГО КАРАНТИНУ	9
Дащенко Н.Л., Драган-Іванець Н.В. ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ІЗ ТЕЛЕВИРОБНИЦТВА ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ БАКАЛАВРІВ ЖУРНАЛІСТИКИ	15
Мариняк Я.О. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ КРАЇНОЗНАВЧОГО (КРАЄЗНАВЧОГО) ВИВЧЕННЯ РЕЛІГІЇ У СФЕРІ ТУРИЗМУ	21
Мацюк В.М. ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ-ФІЗИКІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ГОТОВНОСТІ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ	31
Поплавська І.В. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ НА ТУРИСТИЧНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМ»	35
Шандригось В.І. ТРЕНЕРСЬКА ПРАКТИКА У ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ	40
Стецько Н.П. МЕТОДИКА ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ РЕГІОНУ	45
Задворний С.І. ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ.....	53
Лісова Н.О. ФІДБЕК, ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТА.....	58
ПІДСУМКИ	63

Підписано до друку 30.11.2020.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 3,72. Обл.-вид. арк. 3,53
Тираж 100 примірників. Замовлення № 11/20/2-6.

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*